

DIYANET İLMÎ DERGİ

ISSN: 1300-8498

e-ISSN: 2822-2261

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/did>

Leila Aboulela'nın Eserlerinin Pascale Casanova'nın Dünya Edebiyatı Kuramı Açısından İncelenmesi

Araştırma Makalesi

Tarih

Geliş Tarihi: 15 Aralık 2025 Kabul Tarihi: 12 Mart 2026

Yazar: Meryem Kılıç

Doktora Öğrencisi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

Ankara-Türkiye

Yazar Katkı Oranı: %100

<https://ror.org/05mskc574>

<https://orcid.org/0000-0003-3912-2702>

kilicmeryem11@gmail.com

Atıf: Kılıç, Meryem. “Leila Aboulela'nın Eserlerinin Pascale Casanova'nın Dünya Edebiyatı Kuramı Açısından İncelenmesi”. *Diyanet İlmî Dergi* 62/1 (2026), 387-420.

<https://doi.org/10.61304/did.1842378>

Makale Bilgileri

Değerlendirme: Çift Taraflı Kör Hakemlik

İntihal: Benzerlik Taraması Yapıldı - intihal.net

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı: Makalenin hazırlanmasında yapay zekâ araçları yabancı eserlerin anlaşılması ve çeviri desteğinde kullanılmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu makale için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Etik Bildirim: ilmidergi@diyanet.gov.tr

Yazar Çıkar Çatışması Beyanı: Herhangi bir yazarla çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Bu makale CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

DIYANET SCIENTIFIC JOURNAL

ISSN: 1300-8498

e-ISSN: 2822-2261

Web: <https://dergipark.org.tr/en/pub/did>

**An Examination of Leila Aboulela's Works Through the Lens of
Pascale Casanova's Republic of Letters**

Research Article

History

Received: 15 December 2025 Accepted: 12 March 2026

Author: Meryem Kılıç

PhD. Student

Ankara Hacı Bayram Veli University

Faculty of Letters

Ankara-Türkiye

Author Contribution Rate: %100

<https://ror.org/05mskc574>

<https://orcid.org/0000-0003-3912-2702>

kilicmeryem11@gmail.com

Citation: Kılıç, Meryem. "Leila Aboulela'nın Eserlerinin Pascale Casanova'nın Dünya Edebiyatı Kuramı Açısından İncelenmesi". *Diyanet İlmî Dergi* 62/1 (2026), 387-420.

<https://doi.org/10.61304/did.1842378>

Article Information

Review: Double-blind

Plagiarism: Plagiarism check was performed - intihal.net

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

AI Use Statement: Artificial intelligence tools were used to assist in the comprehension and translation of foreign-language sources in the preparation of this article.

Ethics Committee Approval: This article does not require ethics committee approval.

Complaints: ilmidergi@diyanet.gov.tr

Authors Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest with any author.

This article is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Leila Aboulela'nın Eserlerinin Pascale Casanova'nın Dünya Edebiyatı Kuramı Açısından İncelenmesi

Öz

Dünya edebiyatı genel olarak, farklı coğrafyalarda üretilen ve küresel çapta dolaşıma giren edebî eserler olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, farklı kültürlerin edebiyatlarının ulusal sınırların dışına taşınmasıyla, diller arası etkileşim ve çeviri sorunlarının da ortaya çıktığı çok katmanlı bir alan niteliğine sahiptir. Dünya edebiyatı alanı, Pascal Casanova tarafından edebî eserlerin ve yazarların uluslararası alanda konumlanışını ele alan, hiyerarşik ve asimetrik bir rekabet alanı olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşım özellikle merkez dışındaki ve çevre edebiyatların uluslararası alandaki yerini değerlendirmek için bir çerçeve sunmaktadır. Casanova'nın kuramında “merkez”, edebî meşruiyetin üretildiği, estetik değerlerin ve modernlik ölçütlerinin belirlendiği güç alanlarını ifade ederken “çevre” ise bu ölçütleri üretmekten ziyade onlara tâbi olan ve uluslararası tanınma mücadelesi veren edebî alanları tanımlamaktadır. Bu açıdan dünya edebiyatı, kültürler ve diller arası etkileşimin yanı sıra ideolojik boyutları da içeren bir alandır. Bu bağlamda Sudanlı yazar Leila Aboulela, dünya edebiyatı alanında kazandığı prestijyle önde gelen örneklerden biridir. Aboulela'nın eserleri, Müslüman kadın kimliği, din, tarih, göç, diaspora, kültürel aidiyet ve yabancılaşma gibi temaları, Batı edebiyatının normlarını sorgulayan bir tarzda ele almaktadır. Eserlerini İngilizce yazan Sudanlı Müslüman bir kadın yazar olarak Aboulela, dünya edebiyatının bu asimetrik yapısını hem doğrulamakta hem de tartışılır kılmaktadır. Bu makale, Leila Aboulela'nın eserlerini Pascale Casanova'nın kuramı çerçevesinde inceleyerek, yazarın merkez-çevre ilişkileri içinde geliştirdiği ve kabul gördüğü stratejilerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mütercim -Tercümanlık, Dünya Edebiyatı, Afrika, Göç, Kültür, Doğu, Batı, İslâm.

An Examination of Leila Aboulela’s Works Through the Lens of Pascale Casanova’s Theory of World Literature

Abstract

World literature is generally defined as literary works produced in different regions and circulating globally. The concept constitutes a multi-layered field in which issues of interlingual interaction and translation emerge as the literatures of different cultures move beyond national borders. The field of world literature is described by Pascale Casanova as a hierarchical and asymmetric space of competition concerned with the international positioning of literary works and writers. This approach provides a framework for evaluating the place of off-centre and peripheral literatures in the international arena. In Casanova’s theory, the “centre” refers to spheres of power where literary legitimacy is produced and where aesthetic values and standards of modernity are determined. The “periphery”, by contrast, designates literary fields that are subject to these criteria rather than establishing them, and that struggle for international recognition. In this respect, world literature is a field that encompasses ideological dimensions alongside intercultural and interlinguistic interaction. Within this context, the Sudanese writer Leila Aboulela represents a prominent example through the recognition she has gained in the field of world literature. Aboulela’s works address themes such as Muslim female identity, religion, history, migration, diaspora, cultural belonging and alienation, often in ways that question the norms of Western literature. As a Sudanese Muslim woman writing in English, Aboulela both confirms and challenges this asymmetrical structure of world literature. This article examines Aboulela’s works within the framework of Casanova’s theory, focusing on the strategies the author develops and negotiates within centre–periphery relations.

Keywords: Translation and Interpreting, World Literature, Africa, Migration, Culture, East, West, Islam.

Summary

Johann Wolfgang von Goethe first used the concept of world literature (*Weltliteratur*) in 1827 when responding to discussions about his own works. Goethe defined world literature as a form of international literary exchange and cultural dialogue. The concept, which emerged alongside expanding international relations, refers to a shared space in which different literatures interact, circulate and develop. Pascale Casanova, by contrast, defines world literature as a global competitive field structured by hierarchy and power relations. Shaped by relations between the centre and the periphery, this field is not harmonious or egalitarian; rather, it is a space of struggle in which cultural hierarchies come into conflict. Central literatures determine what counts as literary value and often become models imitated by nations under cultural or political domination. Non-Western literatures, including African literatures that have gained visibility through translation into colonial languages, can enter global circulation only after being filtered through rules largely determined by the centre. On the one hand, this process may constrain original literary voices; on the other, it allows authors to make their cultures and perspectives visible to readers in the centre. Within Casanova's conception of world literature, translators and immigrant writers play important roles in expanding and enriching the field, even though their motivations may differ. In this regard, the Sudanese writer Leila Aboulela represents a notable example in relation to Casanova's theory. Addressing Western readers through a non-Western literary perspective, Aboulela offers a two-sided viewpoint that illustrates encounters between centre and periphery. While employing strategies that enable movement from the periphery towards the centre, she also maintains a strong commitment to preserving her cultural identity. Aboulela's experience of diaspora following her migration to England has had a significant influence on her development as a writer. Living between multiple languages and cultures, she has described her position as inevitably resembling that of a translator. Her choice of language and her self-identification as a translator therefore signal not only a linguistic decision but also a struggle for cultural and identity representation within a Western-centred literary discourse. By using English as her primary medium of expression, Aboulela conveys aspects of her cultural and religious identity while simultaneously challenging established Western stereotypes. Her linguistic and representational strategies resemble those of many African writers who articulate their identities within literary systems dominated by Western languages, which Casanova identifies as central. Casanova argues that the adoption of central languages such as English and French by non-Western writers often functions as a strategy for expressing national identity and cultural experience while

gaining international recognition. She further emphasises that writing in these languages has historically been one of the most effective ways for African writers to achieve international circulation, literary legitimacy and visibility. From this perspective, Aboulela's choice to write in English as a Sudanese Muslim woman may also be interpreted as a strategy for reaching an international audience and establishing literary legitimacy. At the same time, Aboulela has stated that her aim is not merely to present Islam as a cultural background but to portray Muslim characters who actively practise their faith. Her works respond both to Western stereotypes about Muslim immigrants and to broader perceptions of Africa, particularly Sudan. In doing so, Aboulela transforms cultural difference into a literary resource within the norms of the hegemonic language associated with the centre, using it as a means of visibility and legitimacy. At the same time, she attempts to challenge the hierarchical relationship between centre and periphery by placing Muslim, African, immigrant and female characters at the centre of her narratives. Against this background, the present article evaluates the position of Aboulela's works within world literature through the theoretical framework developed by Casanova. The concepts of "centre" and "periphery" used in this study derive from Casanova's model in *The World Republic of Letters*. Their use is not intended to reproduce a Western-centred hierarchy, but rather to highlight the power relations that structure the field of world literature. The article therefore analyses how Aboulela, as a writer moving from the periphery towards the centre, transforms elements of Sudanese, Muslim, immigrant and female identity into a literary strategy and brings these identities into the arena of world literature, particularly through her choice of language.

Giriş

Dünya edebiyatı kavramı “*Weltliteratur*” ilk kez Goethe tarafından 1827 yılında kullanılmıştır. Goethe, dünya edebiyatı fikrini uluslararası edebî bir alışveriş ve kültürel diyalog olarak tanımlamaktadır.¹ Ancak Goethe'nin kullandığı bu kavram, beş kıta edebiyatının incelenmesi anlamına gelmemekte, bütün edebiyatların evrensel bir konserde, tek bir sentezde birleştiği ve kendi enstrümanını çaldığı ideal bir zamanı ifade etmektedir.² Günümüzde dünya edebiyatı, yalnızca eserlerin sınır ötesi dolaşımını değil, bu dolaşımı belirleyen yayın piyasaları, çeviri süreçleri ve kültürel güç ilişkileri gibi boyutları da ihtiva etmektedir. Kültürel saygınlıkları nedeniyle klasikler dışında kalan eserler, çoğu zaman eşitlikçi bir zeminde kendi kültürel sınırlarını aşma imkânı bulamamaktadırlar. Batı dışı edebî geleneklerin, postkolonyal dönemde Batı'da şekillenen yargı ve kabullerle örtüşmemesi, bu özgün metinlerin anlaşılmasını neredeyse olanaksız kılmaktadır. Bu durum ise farklı edebî kültürlerin tek tip bir kategoriye indirgenmesine ve kendilerine özgü niteliklerini kaybetmelerine yol açabilmektedir.³ Nitekim kolonyal dillerin çevirileriyle görünürlüklerini arttıran Afrika Edebiyatı gibi edebiyatlar, Batı edebiyatı gibi merkezin belirlediği kurallar çerçevesinde rafine olarak küresel dolaşıma girebilmişlerdir. Bu bağlamda dünya edebiyatının hiyerarşik ve rekabetçi yapısı tartışmaya açılmış, eşitsizlik temelinde işleyen asimetric mekanizması kavramsal düzeyde tanımlanmıştır.⁴ Bu yapının merkezini belirleyen diller aynı zamanda evrenselliğin ölçütlerini belirlemekte olduğu için çevre edebiyatlardaki yazarlar onlara küresel görünürlük sağlayan, dünya edebiyatına girişin temel araçları olan stratejiler geliştirmek zorunda kalmışlardır. Söz konusu hiyerarşik ve rekabetçi sürecin dünya edebiyatındaki dikkat çekici örneklerinden biri, Sudan kökenli ve eserlerini İngilizce kaleme alan postkolonyal yazar Leila Aboulela'dır. Eserleri Anglo-Arap edebiyatı çalışmaları kapsamında; göç, kimlik inşası, inanç ve kültürel çeviri gibi kavramlar açısından akademik çalışmalarda

¹ John Pizer, “Goethe's ‘World Literature’ Paradigm and Contemporary Cultural Globalization”, *Comparative Literature* 52/3 (2000), 214.

² Rene Wellek, *Edebiyat Teorisi*, çev. Ö. Faruk Huyugüzel (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019), 61.

³ David Damrosch, *Dünya Edebiyatı Nedir?*, çev. Oğul Köseoğlu (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), 114.

⁴ Pascale Casanova, *Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti*, çev. Saadet Özen - Filiz Deniztekin (by.:Varlık Yayınları, 2010).

ele alınmıştır. Aboulela üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak postkolonyal kimlik inşası, inanç, göç, melezlik ve eserlerindeki karakterlerin Doğu ile Batı arasındaki konumları analiz edilmektedir.⁵ Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet konusu bağlamında hem Müslüman kadının temsili hem de erkek karakterlerin modernite ve ataerkil yapı karşısındaki konumları incelenmektedir.⁶ Ayrıca Aboulela'nın eserleri, kültürel çeviri perspektifinden ele alınarak İslâm dünyası ile Batı arasında bir köprü olarak karşılıklı etkileşime dayalı bir anlatı alanı inşa ettiği yönünde yorumlanmaktadır.⁷ Dolayısıyla mevcut literatürün ağırlıklı olarak postkolonyal teori, kimlik, göç, Müslüman kadın temsili ve inanç çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Buna karşılık, Aboulela'nın eserlerini doğrudan doğruya dünya edebiyatının rekabetçi ve hiyerarşik koşulları üzerinden ele alan çalışmaların sınırlı olduğu ve geliştirmeye açık bir araştırma alanı olarak öne çıktığı görülmektedir.

Bu çalışma, Leila Aboulela'nın eserlerinin dünya edebiyatı içinde konumunu ve merkez edebiyata entegre ya da direnme biçimlerini, Pascale

⁵ Mehmet Cihangir, “Ali Arslan’ın “Serçe 2” ve Leila Aboulela’nın “Minare” Adlı Romanlarında Göç ve Göçmenlik”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Özel Sayı (2021); Mustafa Büyükgebiz, “Western Muslims: Migration and Identity in Aboulela’s Minaret”, *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar* 7/24 (2023); Utku Haspulat, *British Muslim Identity in Hanif Kureishi’s The Black Album and Leila Aboulela’s The Translator* (Paris: Université Sorbonne Nouvelle, Langue, Littératures et Sociétés, Yüksek Lisans Tezi, 2022); Nesrin Koç, *Representation of British Muslim Identities in Leila Aboulela’s Minaret and Nadeem Aslam’s Maps for Lost Lovers* (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014); Inas Laheg, “Poetics of Homeliness in Leila Aboulela’s The Translator”, *Melius: Journal of Narrative and Language Studies* 4 (2025); Yassine Hamdoune, “Islam and Identity in Flow: Personal Faith and Cultural Identification in Leila Aboulela’s Short Story Collection Elsewhere, Home”, *Africana* 6/1 (2026); Emel Zorluoğlu Akbey, “Finding Home Beyond Borders: Sufism and Homelessness in Leila Aboulela’s Writing”, *Temaşa Felsefe Dergisi* 22 (Aralık 2024).

⁶ A. Nejat Töngür, *Sömürgecilik Dönemi Sonrası Romanında Müslüman Kadın* (İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları, 2019); Mahbube Yavaş Bulut, *Contemporary Muslim Characters in Cihan Aktas And Leila Aboulela* (İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Mahbube Yavaş Bulut, “The Immature Masculinity in the Novels of Cihan Aktaş and Leila Aboulela”, *Monograf: Edebiyat Eleştirisi Dergisi* 15 (2021); Zainab Kadhim Askar Askar, *Constructing Gender Identity Through Performance and Performativity in Leila Aboulela’s Minaret* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁷ Wail S. Hassan, “Leila Aboulela and the Ideology of Muslim Immigrant Fiction”, *NOVEL: A Forum on Fiction* 41/3 (Mart 2008); Geoffrey Nash, *Writing Muslim Identity* (London: Continuum, 2012); Nadia Butt, “Negotiating Untranslatability and Islam in Leila Aboulela’s The Translator”, *Matau* 36/1 (2009); Akkad Alhussein, “Radical nostalgia: Cultural translation and the (un)translatability of Islam in Leila Aboulela’s Bird Summons”, *Literature, Critique, and Empire Today* 60/2 (2025).

Casanova'nın merkez ve çevre ilişkisi modeli açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Aboulela'nın merkez edebiyat dünyasında görünür olabilmek adına kendi kültür, kimlik ve değerlerini nasıl koruduğu veya dönüştürdüğü sorusu araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Aboulela'nın dünya edebiyatı ve merkez edebiyat ile olan ilişkisini geniş bir açıdan ortaya koyabilmek için *River Spirit* (Nehrin Ruhü), *Bird Sommons* (Kuşun Çağırısı), *The Kindness of Enemies* (Düşmanların Nezaketi), *Lyrics Alley* (Nağmeler Sokağı), *Minaret* (Minare), *The Translator* (Tercüman) gibi yayımlanmış tüm romanları araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır. Makalede öncelikle dünya edebiyatını, tanınma ve meşruiyet kazanma mücadelesine dayalı eşit olmayan bir alan olarak kavramsallaştıran Pascale Casanova'nın kuramsal yaklaşımı ele alınacaktır. Daha sonra Aboulela'nın romanları ve dünya edebiyatının hiyerarşik yapısı içerisindeki konumu bu kuramsal yaklaşım üzerinden analiz edilecektir. Bu bağlamda çalışmada kullanılan "merkez" ve "çevre" kavramları, Casanova'nın dünya edebiyat cumhuriyeti modeline ait terimler olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla söz konusu ayırım Batı-merkezci bir hiyerarşiyi yeniden üretmek amacıyla değil, dünya edebiyatı alanındaki güç ilişkilerini görünür kılmayı amaçlamaktadır. Nitel bir araştırma yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, veriler betimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

1. Kuramsal Çerçeve

Edebiyatın gelişiminin ve tarihsel boyutunun yalnızca büyük zirveler üzerinden ele alınmasının, kapsamlı ve geniş tabanlı bir araştırmaya zemin oluşturması beklenemez. Farklı dönemlerin, türlerin ve kültürlerin her birinin gerçek payının dikkate alındığı bir değerlendirme, dünya edebiyatının analizi açısından daha geniş bir perspektif sunmaktadır. Leila Aboulela'nın eserlerinin dünya edebiyatı içerisindeki konumunu değerlendirebilmek için, öncelikle bu sistemin yapısının ve özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda dünya edebiyatı tartışmaları, özellikle postkolonyal kuramla doğrudan ilişkilidir. Temelleri Frantz Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri*⁸ ve Edward Said'in *Şarkiyatçılık*⁹ adlı eserlerindeki sömürgecilik eleştirilerine dayanan postkolonyalizm; 1980'lerden itibaren sosyal bilimlerde merkezi bir konum kazanan eleştirel kuramlar bütünüdür. ¹⁰ Postkolonyalizm, kolonizasyon anından günümüze dek emperyal süreçten etkilenen tüm kültürel üretimi kapsayan ve sorgulayan eleştirel bir alandır. Bu yaklaşım doğrultusunda sömürgecilik sonrası edebiyat dil, kimlik ve kültürel temsil üzerinden süregelen

⁸ Frantz Fanon, *Yeryüzünün Lanetlileri*, çev. Şen Süer (İstanbul: İletişim Yayınları, 2021).

⁹ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, çev. Berna Ülner (İstanbul: Metis Yayınları, 2003).

¹⁰ Bilgin Güngör, *Postkolonyalizm ve Edebiyat: Türk Edebiyatında Sömürgeciliğe Bakış* (Ankara: Hece Yayınları, 2018), 27.

güç ilişkilerini görünür kılar. Postkolonyal roman ise emperyalizmin kültürel hegemonyasına karşı konumlanan, dilin yeniden sahiplenilmesi, kimliğin müzakere edilmesi ve yerinden edilme deneyiminin aktarımı yoluyla sömürgecilik söylemini dönüştüren bir anlatı olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹ Dolayısıyla postkolonyal roman, dünya edebiyatı sistemi içinde yalnızca bir ürün olarak değil, emperyalizmin kültürel normlarını sorgulayan, edebî hiyerarşileri yeniden müzakere eden eleştirel bir alan olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede göç olgusu da hem postkolonyal tecrübenin önemli bir boyutu hem de dünya edebiyatının dolaşım süreçleriyle yakından ilişkili dinamiklerden biri olarak öne çıkmaktadır. Göçmen edebiyatı, dünyanın değişen insan haritasını ve göç deneyimini merkezine alan bir yazın alanı olarak değerlendirilmektedir. Göç romanları ve anlatıları yerinden edilme, aidiyet arayışı, yabancılaşma, kimlik çatışması ve asimilasyon gibi deneyimler üzerinden şekillenmektedir. Böylece göçmen edebiyatı, kimliğin parçalanması, yeniden kurulması ve bireyin hem kendi kültürüyle hem de başka bir kültürle kurduğu ilişkiyi ortaya koyarak; aidiyetin tarihsel ve toplumsal koşullar içinde sürekli değişen bir süreç olduğunu görünür kılmaktadır.¹²

Edebiyat tarihçisi David Damrosch, dünya edebiyatının büyük çoğunluğunun çeviri edebiyatı olduğunu, yazarların da kültürel bir çeviri sürecine dâhil olduklarını ifade etmektedir.¹³ Global bir okuyucu kitlesine ulaşmak için kültürel çeviri bilinçli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte edebî ve kültürel güç ilişkilerinin etkisiyle tüm yapıtların, yabancı ülkeler tarafından alındığında manipülasyona uğradığını da açıklamaktadır. Kültürel saygınlıkları dolayısıyla yerleşik klasikler dışındaki eserler nadiren eşitlik temelinde kendi kültürel sınırlarını aşmaktadırlar. Batılı olmayan geleneklerin, postkolonyal dönemde Batı’da oluşan yargularla uyumsuzluğu, bu özgün eserlerin anlaşılmasını neredeyse imkânsız hâle getirmektedir. Bu durum Batı kültürünü zenginleştirirken diğer edebî kültürlerin tek bir çeşide indirgenmesine ve özgünlüğünü yitirmesine sebep olabilmektedir.¹⁴ Damrosch, eşit olmayan bir edebî düzenden bahsetse de Batı dışında kalan ülkelerin edebiyatlarını yalnızca egzotik yaklaşımlar çerçevesinde değil, dünya edebiyatına küresel anlamda katkı sağlayan eserler kategorisinde değerlendirmektedir. Nitekim dünya edebiyatı günümüzde ekonominin de küreselleşmesiyle yazarların tanınma ve meşruiyet için mücadele ettiği

¹¹ Bill Ashcroft vd., *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures* (London: Routledge, 2002), 2-6.

¹² John Connell vd., *Writing Across Worlds: Literature and Migration* (London: Routledge, 1995), 2-8.

¹³ David Damrosch, *Dünya Edebiyatı Nasıl Okunmalı?*, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), 128.

¹⁴ Damrosch, *Dünya Edebiyatı Nedir?*, 114.

bir arz-talep alanına dönüşmüştür. Pascale Casanova ise dünya edebiyatını hiyerarşi ve güç ilişkileri üzerine kurulu küresel bir rekabet alanı olarak tanımlamaktadır. Merkez ve çevre arasındaki ilişkilerle şekillenen bu alan uyumlu ve eşitlikçi değil, aksine kültürel hiyerarşilerin çatıştığı bir mücadele alanıdır. Bu bölümde, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Pascale Casanova'nın dünya edebiyatı cumhuriyeti modeli ele alınacaktır.

1.2. Pascale Casanova ve Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti

Fransız edebiyat eleştirmeni Pascale Casanova'nın genel olarak çalışma alanları edebiyat sosyolojisi ve Fransız kültürüdür. İlk eseri *Samuel Beckett: Edebî Bir Devrimin Anatomisi* (Samuel Beckett: Anatomy of a Revolutionary) adlı kitabıdır. Fakat onu uluslararası alanda tanınır kılan eseri *Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti* (La République mondiale des lettres)'dir. Casanova, Fransız sosyolog ve antropolog Pierre Bourdieu'nün öğrencisidir. *Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti* adlı kitabında Bourdieu'nün ulusal sınırlar, sembolik sermaye ve kültürel alan kavramlarını kullanarak farklı ulusal edebiyatlar arasındaki küresel güç eşitsizliklerini açıklamaktadır. Casanova ulus ötesi bakış açısını yeniden ortaya koymayı ve edebiyatı ölçmek, anlamak için farklı bir bakış açısıyla bakmayı önermektedir. Bu nedenle “dünya edebiyatı” kavramı yerine “uluslararası edebiyat alanı” veya “dünya edebiyatı cumhuriyeti” ifadelerini tercih etmektedir.¹⁵ Casanova'ya göre dünya edebiyatı cumhuriyetinin sistematik olarak kendine özgü bir işleyiş biçimi bulunmaktadır. Bir başkente sahip olan bu sistem Casanova tarafından edebî Greenwich meridyeni¹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Bu meridyen ölçüm için standart bir referans noktası olarak estetik olanı ve modernliği belirlemektedir. Bir eserin değeri bu mesafeye yakınlığı ve kriterlerine uygunluğu ile belirlenmektedir. Bu noktada bir yapıtın ya da külliyyatın merkezin kıstaslarına ne kadar yakın olduğuna bakılarak kabul görmesini veya tam tersine göz ardı edilmesini sağlamaktadır. Nitekim Paris uzun bir süre edebî dünyanın merkezi ve odak noktası olarak konumunu sürdürmüştür. Paris ile birlikte Londra da edebî sermayenin otoritelerinden biri olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra Casanova, son yıllarda Londra ve New York arasındaki rekabetin İngilizce konuşulan kültürel alanda açık bir şekilde iki farklı kutba bölündüğünü de belirtmektedir. New York'un finansal açıdan dünyadaki yayıncılık başkenti olmasına rağmen Paris ve Londra gibi edebiyat otoritesi ve merkezi olarak kabul görmediğini de ifade etmektedir.¹⁷ Dolayısıyla, Paris, Londra ve New York gibi edebî başkentler, bir eserin veya külliyyatın dünya edebiyatı

¹⁵ Pascale Casanova, *The World Republic of Letters*, çev. M. B. Devoise (Harvard University Press, 2007), xii.

¹⁶ Casanova, *Dünya Edebiyatı Cumhuriyeti*, 103.

¹⁷ Casanova, *The World Republic of Letters*, 119.

alanına girebilmesi için bir tür meşruiyet mekanizması işlevi görmektedir. Bu süreç, Casanova'nın ifadesiyle, merkezî edebî otoritelerin kendi estetik normlarını ve meşruiyet ölçütlerini evrensel kriterler gibi dayatarak belirli eserleri bir çeşit kutsama eylemine dönüştürmektedir.¹⁸ Casanova, kutsama ifadesini, edebî eserlere statü kazandıran bir süreç olarak tanımlamasının yanı sıra, dünya edebiyatının hiyerarşik yapısını yansıtan bir mekanizma olarak da tanımlamaktadır. Bu şekilde merkez otorite, uluslararası edebî tanınırlığı sağlamakla birlikte, çevreden gelen eserleri merkezin normlarına göre yeniden şekillendirebilmektedir. Çevre edebiyatı merkeze taşıyan en önemli unsurlar ise çevirmenler, yayıncılar, editörler ve eleştirmenler gibi araçlardır. Bu noktada çevirinin kendisi en önemli role sahiptir.

Çeviri dünya edebiyatında dilsel alışverişlerden ziyade, edebiyat alanındaki egemenlik ilişkisinin bir biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda yazarların meşruiyet mücadelesinde ve küresel ölçekte kabul görmesinde de temel araçlardan biridir. Casanova'ya göre bir dilin sistemdeki merkeziliği ve edebî sermayesi, farklı dillerdeki yazarların metinlerini dolaşıma sokan çeviriler aracılığıyla ölçülmektedir. Geniş bir alana yayılmış Arapça ve Çince gibi diller güçlü edebî geleneklere ve çok sayıda konuşmacıya sahip olmalarına rağmen, uluslararası edebiyat piyasasında çok az bilinir veya tanınırlar. Casanova, küresel dolaşımda yeterince temsil edilmeyen bu dillerin çeviri aracılığı ile görünürlüklerini güçlendirebileceklerini ifade etmektedir. Eşit olmayan bir alanda hareket eden bu sürecin sebebi, bu edebiyatların konumlarının Batı merkez edebiyatına olan uzaklığıdır. Bir yazarın dünya edebiyatındaki konumu, önce kendi ulusal edebiyatındaki yeri, sonra uluslararası alanındaki yeri ve son olarak da çevirmen, yayınevi, eleştirmen gibi aktörlerin rolleri dikkate alınarak belirlenmektedir. Çeviri, edebiyatın Greenwich meridyeninde tanınma ve meşruiyet aracıdır. Uluslararası alanda bir var oluş hakkı gibi işlev görür ve ulusal sınırların ötesinde tanınma sağlar.¹⁹ Bu nedenle birçok Afrikalı yazar edebî dünyada var olmanın bir yolu olarak gördükleri bu kolonyal dilleri kullanmak zorunda kalmışlardır.

Merkezin dışındaki yazarlar için dil ikilemi oldukça karmaşıktır. Tercüme edilen yazarlar olarak bir taraftan yeni edebî çözümler üretmeye çalışırken, diğer taraftan ulusal dilleriyle olan ilişkilerini de sürdürmek zorundadırlar. Bu noktada merkezden uzaklıkla başa çıkmak için buldukları çözüm yolları; hâkim olan dili benimsemek, metinlerin yazarı tarafından çevrilmesi, iki dili kaynaştırmak veya iki dilde metin kaleme almak şeklinde olmuştur. Edebî tahakküme karşı geliştirilen bu zor ve trajik

¹⁸ Casanova, *The World Republic of Letters*, 126.

¹⁹ Pascale Casanova, "Consecration and Accumulation of Literary Capital: Translation as Unequal Exchange", çev. Siobhan Brownlie, *Critical Readings in Translation Studies*, ed. Mona Baker (London: Routledge, 2009), 287.

çarelere verilebilecek dikkat çekici örneklerden birisi Chinua Achebe'nin İngilizceyi Afrikacalaştırmasıdır. Achebe, İngilizce'yi olduğu gibi kabul etmek yerine; Nijerya atasözlerini, sözlü kültüre özgü yapıları ve İgbo kültürüne ait kavramsal dünyayı İngilizce cümle örgüsünün içine bilinçli biçimde yerleştirerek dili dönüştürmüştür. Bu yöntemle, Afrika'nın tarihsel ve kültürel tecrübesini ifade edebilecek "yeni bir İngilizce" oluşturmayı hedeflemektedir.²⁰ Benzer şekilde ülkesinin uluslararası arenada sesini duyurmak için İngilizce yazmayı tercih eden Somalili yazar Nuruddin Farah da bu bağlamda örnek gösterilebilir. Bunun yanı sıra bazı Afrikalı yazarların dilsel ve kültürel tahakküm sonucunda ulusal dillerini akıcı bir biçimde kullanamadıkları için kolonicinin dilini kullanmak dışında seçenekleri de kalmamaktadır.²¹ Bu nedenle edebiyat dünyasına girebilmek için kendi kendini tercüme etmek durumunda kaldıkları görülmektedir. Afrikalı yazarların hem kendi ulusal kimliklerini ifade etmeleri hem de küresel edebiyat dünyasında yer edinmeleri için kullandıkları bu stratejiler zorlu ve paradoksal bir süreç içermektedir. Bu süreç Batı'ya karşı güçlü bir edebiyat üretmedikleri anlamına gelmemekle birlikte, Batı'dan onay alınması gerektiği algısını pekiştiren, edebiyat dünyasındaki hiyerarşik ve hegemonik yapıyı ortaya koymaktadır.

2. Leila Aboulela ve Eserleri

Aboulela, 1964 yılında Kahire'de dünyaya gelmiştir. Ailesi Aboulela doğduktan bir süre sonra Mısır'dan Sudan'a taşınmıştır. Aboulela, Hartum Üniversitesi Ekonomi bölümünden mezun olduktan sonra Londra Ekonomi Okulu'ndan yüksek lisans derecesi almıştır. 1992 yılında Aberdeen College'da öğretim görevlisi olarak ardından Aberdeen Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Bu dönemde yazmaya başlayan Aboulela, *The Museum* (Müze) kısa öyküsüyle Caine Afrika Edebiyat Ödülü'nü kazanan ilk yazar olmuştur. Bu ödül onun dünya edebiyatı alanındaki görünürlüğünü arttıran önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca sonradan adı Kadınlar Kurgu Ödülü (Women's Prize for Fiction) olarak değiştirilen Orange Kurgu Ödülü'ne (Orange Prize for Fiction) üç kez aday gösterilmiştir. Bunun yanı sıra öykü koleksiyonu *Elsewhere, Home* (Başka Yerde, Ev) Saltire Yılın Kurgu Kitabı Ödülü'nü (Saltire Fiction Book of the Year) kazanmıştır. 10 Ekim 2025 yılında ise inanç ve göç temaları üzerine ortaya koyduğu çalışmalarını dolayısıyla 2025 PEN Pinter Ödülü'ne layık görülmüştür. Bu ödülün, eserlerindeki inanç, göç ve yerinden edilme gibi temaları özgün bir bakış

²⁰ Chinua Achebe, "English and the African Writer", *Transition* 18 (1965), 30; Ken Walibora Waliaula, "Chinua Achebe and Hybrid Aesthetics", *JULACE: Journal of University of Namibia Language Centre* 2/1 (2017), 48-51.

²¹ Casanova, *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*, 277-282.

açısıyla aktarması nedeniyle verildiği belirtilmiştir.²² Yayımlanmış olan romanları ve öyküleri *River Spirit* (Nehrin Ruhı) (2023), *Bird Sommons* (Kuşun Çağırısı) (2019), *Elsewhere Home* (Başka Yerde, Ev) (2018), *The Kindness of Enemies* (Düşmanların Nezaketi) (2015), *Lyrics Alley* (Nağmeler Sokağı) (2010), *Minaret* (Minare) (2005), *Coloured Lights* (Renklerin Işığı) (2001), *The Translator* (Tercüman) (1999)'dır.

Aboulela, roman ve öykülerinin dışında radyo oyunları da kaleme almıştır. Bu oyunlar arasında İmam Şâmil'in hayatını konu alan ve BBC Radio 3'te yayımlanan *The Lion of Chechnya* (Çeçenistan Aslanı), BBC Radio 4 için *Coloured Lights* (Renklerin Işığı) adlı eserinden uyarladığı *The Mystic Life* (Gizemli Hayat) ve orijinal bir radyo draması olan *The Sea Warrior* (Deniz Savaşçısı) bulunmaktadır. Aboulela, eserlerinde genel olarak göç, kolonyalizm, kimlik çatışması, kültürlerarası aidiyet sorunu, diasporadaki Müslümanların ve özellikle Müslüman kadınların deneyimlerini işlemektedir. Aboulela Arapça ve İngilizce olmak üzere iki dilli bir yazardır. Sudan'da doğup büyümüş, Arapçayı ana dili olarak öğrenmiş fakat eğitimini büyük ölçüde İngilizce almıştır. Tüm romanlarını ve hikâyelerini İngilizce kaleme alan Aboulela'nın eserleri daha sonra Arapça'ya ve pek çok farklı dile çevrilmiştir. Aboulela'nın Birleşik Krallığa göç etmesiyle yaşadığı diaspora deneyimi, yazarlık hayatı üzerinde belirleyici bir etki oluşturmuştur. Birden fazla dil ve kültür arasında yaşayan bir yazar olarak Aboulela, bu durumdan dolayı konumunun kaçınılmaz olarak bir çevirmene dönüştüğünü belirtmektedir.²³ Özellikle Müslüman ve göçmen kadınların deneyimlerini ele aldığı eserlerinde tercüme edilmesi zor olan kültürel, sosyal ve psikolojik boyutları aktarma çabasıyla aracılık işlevi üstlenmektedir.

Batı'da Doğu'nun ve Müslümanların kültürel temsili, kolonyal dönemden miras kalan söylemlerle şekillenmekte olup Batı'nın kurduğu bu hiyerarşik üstünlük iddiası günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Ortaya çıkan bu hiyerarşik bakış açısı, Batı'yı merkeze yerleştirirken diğer kültürleri öteki konumuna iterek indirgemeci bir temsil anlayışı oluşturmaktadır. Bu nedenle Müslümanların inanç, kültür ve yaşam deneyimlerini merkeze alan sanatçılar, yazarlar ve entelektüeller buna bir tepki olarak kendi özgün kimliklerini temsil etmeyi hedeflemektedirler. Özellikle Müslüman, göçmen ve Müslüman kadının Batı'daki konumunu ve kimliğini ele alan ve sesini temsil eden karakterlerin işlendiği romanlar bir temsil alanı oluşturmaya çalışmaktadır. Bu açıdan Leila Aboulela,

²² Open Country Mag, "Leila Aboulela Receives 2025 PEN Pinter Prize, Names Stella Gaitano as International Writer of Courage" (Erişim 2 Aralık 2025)

²³ Rachael Gilmour, "Living Between Languages: The Politics of Translation in Leila Aboulela's *Minaret* and Xiaolu Guo's *A Concise Chinese-English Dictionary for Lovers*", *The Journal of Commonwealth Literature* 47/2 (Haziran 2012), 6.

Birleşik Krallık'ta Müslüman kadının kimlik, kültür, inanç ve toplumsal aidiyet bağlamındaki deneyimlerini kaleme alan ilk yazarlardan biri olarak değerlendirilebilir.²⁴ Bu bölümde, Aboulela'nın romanları kronolojik sırayla ele alınarak, her bir eseri Casanova'nın dünya edebiyat cumhuriyeti kuramı çerçevesinde incelenecektir.

2.1. The Translator (Tercüman)

Aboulela'nın ilk romanı *The Translator*, yazarın dünya edebiyatı alanında görünür olmasını sağlayan İngilizceyi tercih etmesinin örneklerinden biridir. Diaspora deneyimi dolayısıyla birden fazla dil ve kültür arasında yaşayan bir yazar olarak Aboulela, bu durumdan dolayı konumunun kaçınılmaz olarak bir çevirmene dönüştüğünü belirtmektedir.²⁵ Aboulela'nın dil tercihi ve kendini çevirmen olarak tanımlaması, dilsel bir strateji dışında kültürel olarak Batı merkezli söylem ve edebiyat içerisinde temsil ve var olma mücadelesine işaret etmektedir. Bu bağlamda kendi kimliğini ve kültürünü aktarmak için İngilizceyi bir ifade aracı olarak tercih ederken aynı zamanda Batı'nın yerleşik olan kalıplarına ve klişelerine karşı çıkmayı da hedeflemektedir. Daha sonraki romanlarında da sürdürülen bu tercih, *The Translator*'da yalnızca bir dil seçimi olarak kalmamış, romanın kurgusu da çeviri metaforu üzerinden şekillendirilmiştir. Bu bağlamda ana karakter Sammar'ın mesleğinin bir çevirmen olarak kurgulanması, roman boyunca üstlendiği rolün önemini göstermektedir. Roman, Sudanlı dul bir kadın olan Sammar ile İskoç asıllı akademisyen Rae'nin kurduğu ilişki ekseninde kurgulanmıştır.²⁶ Sammar kocasının ani ölümünün ardından oğlunu Hartum'daki ailesinin yanına bırakarak İskoçya'nın Aberdeen kentinde yaşamaya başlar. Orta Doğu siyaseti ve tarihi konusunda uzman, kendisini seküler ve agnostik olarak tanımlayan Rae için Arapça metinleri İngilizceye çevirerek tercümanlık yapar. Çeviri tartışmaları ve aralarındaki sohbetler zamanla kültürel sınırları aşan duygusal bir yakınlığa dönüşür. Romanın ilerleyen bölümlerinde Rae İslâm'ı sadece bir çalışma nesnesi olarak görmeyi bırakarak bir dönüşüm geçirir ve İslâm'ı seçer. Ayrıca Sammar için Sudan ile İskoçya arasında gerçekleşen gidiş-gelişler ve sonunda İskoçya'da kalması, kimliğin, inancın ve aidiyet duygusunun yeniden kurulduğu bir dönüşüm sürecini ifade eder. Başlangıçta Sudan'a dönmesi, kökler, geçmişin güvenliği ve aile bağları aracılığıyla kaybettiği bütünlüğü yeniden kazandırabilecek bir eve dönüş gibi görünür. Ancak zamanla Sudan, geleneksel beklentilerin ve ataerkil normların belirlediği

²⁴ María Fernández Díaz, "Postcolonial Strangers in Leila Aboulela's *The Translator* (1999)", *Odisea: Revista de Estudios Ingleses* 24 (Aralık 2023), 34.

²⁵ Gilmour, "Living Between Languages: The Politics of Translation in Leila Aboulela's *Minaret* and Xiaolu Guo's *A Concise Chinese-English Dictionary for Lovers*", 6.

²⁶ Leila Aboulela, *The Translator* (Kindle Edition: Polygon, 1999).

sınırlayıcı bir alana dönüşür. Roman ilerledikçe Rae'nin dönüşümü ve İslâm'ı seçmesiyle birlikte Sammar'ın içsel değişimi, başlangıçta onun için yalnızlık ve soğuk bir göç yeri olan İskoçya'ya tekrar dönme kararı almasına sebep olur. Bu durumda Rae, Doğu'ya açılırken, Sammar da göç ve sürgünü seçilmiş bir aidiyet biçimine dönüşür. Böylece Sudan'ın sınırları dışında, İskoçya'da kendi inancına, diline ve kültürüne tutunarak melez ve yeni bir kimlik oluşturmayı başarır. Bütün bunlar doğrultusunda Rae ve Sammar'ı, dünya edebiyatı alanında merkez ve çevre konumlarını temsil eden iki sembolik figür olarak değerlendirmek mümkündür. Sudanlı Müslüman bir kadının Arapçadan İngilizceye çeviri eylemi ve kendi inanç dünyasını aktarması, çevrenin kendi değerlerini merkeze taşıma çabasını temsil etmektedir. Ayrıca Rae'nin geçirdiği bu köklü dönüşüm, Sammar'ı çevreden merkeze yönelirken, asimile olmadan kendi inanç ve değerlerini kabul ettirebilen, güçlü bir özne konumuna taşımaktadır.

Aboulela da bu romanındaki karakter tercihiyle ilgili olarak “Sammar'ın çeviri yapıyor olmasının romanın teması açısından önemli olduğunu hissettim. O sadece Arapçayı İngilizceye çevirmekle kalmıyor, aynı zamanda Rae için İslâm'ı da çeviriyor. O, Rae'nin değişiminin etkenidir.”²⁷ ifadelerini kullanmıştır. Burada “İslâm'ı çevirmek” ifadesi mecazî bir anlam taşımaktadır. Sammar karakteri yalnızca Arapça metinleri İngilizceye aktaran bir tercüman değildir, aynı zamanda İslâm'ın inançlarını, değerlerini ve anlam dünyasını Rae'ye açıklayan bir rol üstlenmektedir. Bu şekilde yazar, Sammar karakteri aracılığıyla İslâm'ın inanç ve değer dünyasını Batılı okura aktarır. Aboulela özellikle İslâm geleneğine ve kolonyalizm sonrası Afrika edebiyatına odaklanarak İngiliz edebiyatına bu kavramları dâhil etmek istediğini de açıkça vurgulamaktadır. Ayrıca bu konuda Tayyib Sâlih, Ben Okri, Ahdaf Soueif, Doris Lessing, Buchi Emecheta, Jean Rhys, Anita Desai ve Abdulrazak Gurnah gibi farklı coğrafyalardan İngiltere'ye gelen yazarlardan ilham aldığını belirtmektedir. Öte yandan inançla ilişkisi olan karakterleri göstermeye özen gösterdiğini fakat öğütleyici bir anlatımdan da kaçınmaya çalıştığını ifade etmektedir.²⁸ Aboulela'nın iki kültür arasında kalan bir yazar olarak dil ve temsil tercihleri birçok Afrikalı yazarın Casanova'nın merkez olarak tanımladığı Batı edebiyatı içinde kendi kimliğini anlatma biçimiyle benzerlik göstermektedir. Aboulela'nın eğitiminin büyük bölümünü İngilizce olarak almış olması, İngilizceyi Arapça gibi onun yaşam pratiğinin doğal bir parçası hâline getirmiştir. Bu nedenle dil tercihi bir zorunluluğun sonucu olarak

²⁷ Claire Chambers , “An Interview with Leila Aboulela”, *Contemporary Women s Writing* 3/1(2009), 88.

²⁸ Leila Aboulela, “The Markaz Review Interview - Leila Aboulela, Writing Sudan”, (Görüşmecî: Yasmine Motawy, Yazılı, Görüşme: 23 Mayıs 2024).

değil göçmen konumu ve hitap ettiği hedef kitleyle ilişkili bir seçim olarak değerlendirilebilir. İngilizce, Aboulela için hem içinde yaşadığı toplumun dili hem de Batı'daki Müslüman deneyimini içeriden dönüştürmeye imkân sağlayan bir araç işlevi görmektedir. Nitekim Casanova, çevre edebiyatı yazarlarının İngilizce ve Fransızca gibi merkezin dilini seçmesinin kendi ulusal kimliklerini ve kültürlerini ifade etmek için kullandıkları bir strateji olarak değerlendirmektedir. Özellikle Afrikalı yazarların merkezin dilini kullanmasının uluslararası dolaşım, edebî meşruiyet ve görünürlük kazanmanın en kolay yolu olduğunu da vurgulamaktadır. Casanova edebî itibarın ve görünürlüğün yalnızca yazarın yeteneklerine bağlı olmadığını; okur kitlesi, basın organları, yayınevleri gibi profesyonel bir çevreye de bağlı olduğunu belirtmektedir.²⁹ Bu noktada Sudanlı bir Müslüman kadın yazar olarak Aboulela'nın İngilizce yazmayı tercih etmesi, meşruiyet kazanma stratejisi olarak değerlendirilebilir. Böylece yazar, Casanova'nın tarif ettiği merkezin dilini ve Batının estetik değerlerini kullanmış, kendi kültürel ve dinî değerlerini uluslararası edebî sermayenin dolaşımına dâhil edebilmiştir.

Casanova dünya edebiyatını, yapısal olarak seküler ve özerkleşmiş bir alan olarak kabul etmektedir.³⁰ Casanova'nın bu tanımına karşın, Aboulela eserinde egzotik bir kültürden ziyade bir çözüm unsuru olarak gördüğü İslâm inancını merkeze yerleştirerek bu seküler yapıyı sorgulamakta ve esnetmektedir. Aboulela'nın eserleri özellikle Batı'da ve İslamofobinin yaygın olduğu bir ortamda, İslâm inancını ve Müslüman kimliğini temsil özelliğiyle önem kazanmaktadır. Bunun ötesinde *The Translator*'da Batı edebiyatının temsil biçimlerini yeni bir perspektifle şekillendirerek “geri yazma” (writing back) tekniği kullanmaktadır. Postkolonyal kuram çerçevesinde geri yazma, emperyal merkezin kurucu metinlerine, anlatı geleneklerine ve söylemsel otoritesine karşı durarak eleştirel bir yeniden-yazım pratiğini ifade etmektedir. Bu strateji aracılığıyla metinlerde Batı merkezli ve hiyerarşik yapı sorgulanarak, tekil ve sabit bir anlayış yerine, çoğul bakış açılarına ve kültürlerarası müzakereye dayalı alternatif bir anlatı oluşturulmaktadır.³¹ Aboulela, *The Translator*'ı yazarken Charlotte Bronte'nin *Jane Eyre* romanından etkilendiğini ifade etmektedir.³² Eserinde *Jane Eyre*'in temsil ettiği Batılı, Hristiyan kadın modelini alarak Sudanlı Müslüman bir kadın modeline dönüştürmüştür. Batılı okurların Jane üzerinden duyduğu ikilemi ve ahlaki çatışmayı, *The Translator*'ın

²⁹ Casanova, *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*, 274-279.

³⁰ Casanova, *The World Republic of Letters*, 45-47.

³¹ Ashcroft vd., *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*, 186-190.

³² Chambers, “An Interview with Leila Aboulela”, 103.

kahramanı Sammar üzerinden okurlara sunmaktadır. Bu durum Pascale Casanova'nın teorisine göre çevre bölgelerdeki yazarların merkezin hegemonyasına yönelik meşruiyet kazanmak için edebiyat biçimlerini yeniden şekillendirme stratejisiyle paralellik göstermektedir. Casanova, eşitsiz güç dengesine rağmen çevredeki yazarların kendi anlatım biçimlerini icat ederek mücadele verdiklerini belirtmektedir. Ayrıca dünya edebiyatının en radikal ve estetik yeniliklerinin merkez yazarları tarafından değil çevre yazarları tarafından ortaya koyulduğunu vurgulamaktadır.³³ Öte yandan Aboulela'nın çevreden merkezin dilini kullanarak kendi inanç, kültür ve ahlaki anlayışıyla ürettiği *The Translator* romanı *The Muslim News* tarafından İngilizce yazılmış ilk "helal roman" olarak nitelendirilmiştir.³⁴ Helal roman, İslâmî değerler ve ahlaki ölçülere bağlı kalınarak yazılmış her türlü kurgu eseri kapsamaktadır. Aboulela da bu anlamda eserlerinde İslâm inancını ve özellikle Müslüman kadın karakterleri ele almasıyla helal romanın önde gelen yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Kendisi de bir röportajında helal romancı ifadesini bir aidiyet ve takdir göstergesi olarak kabul etmekten memnun olduğunu belirtmektedir.³⁵ Aynı şekilde Aboulela eserlerinde İslâm'ı bir kültür olarak sunmaktan fazlasını yapmak istediğini ve İslâm inancını uygulayan Müslüman karakterler hakkında yazmanın önemli olduğunu dile getirmektedir.³⁶ Wail S. Hassan Aboulela'nın kurgusunda İslâm merkezli bir anlatı mantığı geliştirdiğini şu şekilde açıklamaktadır: "Aboulela'nın eserlerinde ortaya çıkan İslâmî söylem, Anglo-Arap ve Afrika edebiyatına yeni bir anlatı mantığı kazandırır. Bu anlatı, önceki kuşak yazarların yaptığı gibi Avrupa roman geleneğinden değil, Kur'an'dan ve tasavvuf şiiri, hadis gibi İslâmî edebî formlardan ilham alır. Nitekim Aboulela'nın metinleri, İslâm aracılığıyla kurtuluş ve tamamlanma konusunu işlemektedir."³⁷ *The Translator* romanı da karakterlerin kimlik inşasında ve dönüşüm süreçlerinde İslâm'ı belirleyici bir etken olarak yansıtan somut örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Aboulela, eserlerini İngilizce kaleme almasına rağmen, Casanova'nın modelindeki merkez edebiyatın meşrulaştırma mantığını kurgularında sorgulamaktadır.

2.2. Minaret (Minare)

11 Eylül sonrasında *Minaret* romanının yayımlanması Aboulela'nın

³³ Casanova, *The World Republic of Letters*, 43.

³⁴ Nesrin Koç, *Representation of British Muslim Identities in Leila Aboulela's Minaret and Nadeem Aslam's Maps for Lost Lovers*, 23.

³⁵ Chambers, "An Interview with Leila Aboulela", 90.

³⁶ Leila Aboulela, "The Problem of Immanence: An Interview with Leila Aboulela" (Görüşmecisi: Feroz Rather, Yazılı, Görüşme: 12 Eylül 2024)

³⁷ Hassan, "Leila Aboulela and the Ideology of Muslim Immigrant Fiction", 299.

edebî kariyerinde önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Yazarın röportajlarında da ifade ettiği üzere, romanın İslâm'a ve özellikle Müslüman kadın deneyimine yönelik baskın Batı söylemlerine karşı farklı bir bakış açısı sunması eserin büyük ilgi görmesini sağlamıştır.³⁸ Batı'da artan İslamofobiye ve bu olayların adını açıkça anmadan, romanın odağını siyasetten ve ideolojik radikalizmden uzak tutmaktadır. Öte yandan sıradan gündelik yaşama odaklanmakta ve Müslüman bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık, ikilemler ve aidiyet sorunlarını ele almaktadır.

Roman, Sudan'daki ayrıcalıklı ve seküler hayatından kopup Londra'da bir hizmetçi olarak yaşamak zorunda kalan Müslüman bir kadının, Necva'nın içsel dönüşüm sürecini anlatmaktadır. Sudan İç Savaşı ve 1985 askeri darbesi sonucu yaşanan olaylar nedeniyle ailesiyle beraber Londra'ya sürgüne gitmek zorunda kalan Necva burada sınıfsal düşüş ve aidiyet kaybı deneyimleriyle yüzleşir. Bu süreçte yaşadığı deneyimler doğrultusunda İslâm onun için geleneksel ve kültürel bir aidiyet biçimi olmaktan çıkarak yaşadığı çatışmalar karşısında bir sığınak hâline gelir. Yazar burada minare metaforunu psikolojik ve sosyal yönden yıkıma uğrayan bir insan için sağlam bir dayanak anlamında kullanır. Böylece *Minaret* romanı Necva'nın kültürel aidiyet ve kimlik çatışmasının sonucunu İslâm inancında huzur ve teselli bulması bağlamıyla noktalamaktadır.³⁹ Temelde Müslüman bir kadının bireysel dönüşüm hikâyesini merkeze alarak Doğu ve Batı ilişkisini karakterlerin farklı deneyimleri ile ortaya koymaktadır. Göçmen romanlarında geçen asimilasyon anlatısının aksine, *Minaret*'te karakterin Batılılaşma deneyimi tersine çevrilir. Necva, Sudan'da Batılı değerleri benimseyerek görece seküler yaşantısı, Londra'da diasporanın yabancılaşmayla birleşen alanında baskıcı bir deneyime dönüşür. Burada Aboulela, asimilasyonu kaçınılmaz bir deneyim olarak sunmaz aksine sınırlarını ve bedellerini sorgulamaktadır. Bu yönden bakıldığında Casanova'nın dünya edebiyat cumhuriyeti kuramında ifade ettiği Greenwich meridyeni ve merkeze yakınlık ilkeleri, çevre yazarlarının görünür olabilmek için kendi kültürel değerler sistemini eriterek merkezin estetik kurallarına uyum sağladığı bir alanı göstermektedir. Bu nedenle çoğu zaman asimilasyon, merkez edebiyatta görünürlük ve meşruiyetin gerekçesi olarak işlemektedir. Fakat Casanova bu durumu asimilasyon ile farklılaşma gerilimi üzerinden çevre yazarının büyük bir tehlikesi olarak ele almaktadır. Bu nedenle isyancı olarak nitelendirdiği yazarların merkezin araçlarını kendi yöntemleriyle

³⁸ Leila Aboulela, "Leila Aboulela: Writing Muslim Lives" (Görüşmecisi: Bhakti Shringarpure, Video Kaydı, Görüşme 15 Ocak 2022).

³⁹ Leila Aboulela, *Minaret* (London: Bloomsbury Publishing, 2005).

kullanarak bir strateji geliştirdikleri üzerinde durmaktadır.⁴⁰ Bu bağlamda Aboulela'nın her ne kadar Batının dilini ve argümanlarını kullanarak bu romanı yazmış olsa da seçtiği karakterler ve karakterlerin değişim süreci merkez edebiyatın kurallarına tabi bir göçmen romanı ortaya koymadığını göstermektedir. *Minaret*, içeriden bir bakışla Müslüman kadının iç dünyasını dünya edebiyatında görünür kılan bir eserdir. Nitekim romana yönelik olarak Doğu-Batı karşıtlığı, Müslüman kadının ve dinin temsili ekseninde çeşitli yorumlar ortaya konulmuştur. Bazı yorumlarda eser dikkat çekici bulunmakla birlikte, örtük biçimde Müslüman kadınların koruyucu bir erkek otoritesine ihtiyaç duyduğu fikrini yeniden ürettiği yönünde eleştiriler almıştır. Bununla birlikte romanın, Batı'da bireysel özgürlüğün beraberinde getirdiği yalnızlık hissini görünür kılarken, Doğu'daki toplumsal yapının da sorgulanabilir ve sınırlayıcı yönlerini idealize etmediği yönünde değerlendirmeler de yapılmıştır. Bu çerçevede romanın, Müslüman kadının dönüşümünü tek boyutlu bir anlatıya indirgemek yerine inanç, aidiyet ve bireysel sorumluluk ekseninde şekillenen daha katmanlı bir kimlik değişimi süreci üzerinden kurguladığı ifade edilmektedir.⁴¹ Romanda Necva karakterinin örneğinde Batı edebiyatında yaygın biçimde ezilen ve kurtarılmayı bekleyen Müslüman kadın klişesine yönelik karşıt bir cevap oluşturmaktadır. Bu bağlamda Necva'nın özgürleşme ve toplumsal alandaki özsaygısını kendi inanç ve değerlerine dönmesi pratiği ile temsil etmektedir. Bütün bunlara ek olarak Müslüman kadın deneyimini özgün bir perspektifle ele aldığı için övgüyle karşılanırken diğer yandan Batı kültürüne yönelik tutumu ve antipatisi eleştiri odağı olmuştur. Özellikle inançlı ve inançsız karakterler arasındaki ahlaki zıtlıklar, dindar olmayan karakterlerin zalim, yüzeysel ve kaba olarak tasvir edilmesi, iyiliğin İslâmileştirilmesi ve kötülüğün Batılılaştırılmasıyla, tek boyutlu bir ahlak söylemi eleştirisiyle karşılaşmıştır.⁴² Casanova'nın perspektifinden bakıldığında romanın tek boyutlu bir ahlak söylemine yakın olması eleştirisi, merkez-çevre geriliminin yansımalarının bir örneğidir. Aboulela'nın karakterlerini, bilinçli bir farklılaşma stratejisinin gereği olarak ahlaki zıtlıklar üzerinden inşa etmesi; evrensellik olarak sunulan merkezî normlara yönelik bir tepki olarak görülebilir.

⁴⁰ Casanova, *The World Republic of Letters*, 220-223.

⁴¹ Sadia Abbas, "Leila Aboulela, Religion, and the Challenge of the Novel", *Contemporary Literature* 52/3 (2011), 449.

⁴² Susan Taha Al-Karawi - Ida Baizura Bahar, "Negotiating the Veil and Identity in Leila Aboulela's *Minaret*", *GEMA Online Journal of Language Studies* 14/3 (Eylül 2014), 258-259; Nesrin Koç, *Representation of British Muslim Identities in Leila Aboulela's *Minaret* and Nadeem Aslam's *Maps for Lost Lovers**, 42.

2.3. Lyrics Alley (Nağmeler Sokağı)

Lyrics Alley romanı, Aboulela'nın babasının kuzeni Sudanlı şair ve söz yazarı Hassan Awad Aboulela'nın gerçek hayat hikâyesine dayanmaktadır.⁴³ Sudan'ın bağımsızlığını kazanmasından kısa bir süre öncesi 1950'li yıllarda yaşanan sosyal, toplumsal ve siyasi dönüşümleri, Sudan'ın zengin ve köklü ailelerinden birinin üzerinden ele alan postkolonyal bir romandır. Bir taraftan Hartum'un coşkusunu ve sıcaklığını yansıtırken diğer taraftan ulusal bağımsızlığa dair farklı sınıflardan gelen karakterlerin umutlarını, hayallerini, korkularını ve İngiliz yönetiminin arkada bıraktığı sosyal yapıyı aktarmaktadır. Sudan ile Mısır arasındaki toplumsal ve politik ilişkiyle birlikte modernleşme ve geleneksel değerler arasında sıkışmış bir toplumun iç gerilimlerini de incelemektedir. Sudan'ın postkolonyal dönemde yaşadığı bu kültürel ve siyasal ikilem, ailenin reisinin geleneksel değerleri temsil eden ilk eşi ile modernliği simgeleyen ikinci eşi arasında kalışıyla yansıtılmaktadır. Bu durum aile içi bir çatışmanın ötesinde ulusal kimliğin hangi değerler üzerinden inşa edileceğine dair sorgulamaları okuyucuya ulaştırmaktadır. Romanın kırılma noktası ise ailenin tüm umutlarını ve geleceğini temsil eden çocukları Nur'un geçirdiği trajik bir kaza sonucu felç kalmasıyla meydana gelir. Fiziksel hareketini kaybetmesiyle birlikte toplumsal statüsü de sarsılan Nur, yaşadığı acıyı şiirlerle kaleme alarak dönüştürmeye başlar. Roman Nur'un yazdığı şiirlerin bestelenerek geniş kitlelere ulaşması, bireysel bir trajedinin ulusal bir alegoriye dönüşmesiyle tamamlanır.⁴⁴ Aboulela, *Lyrics Alley*'de Necip Mahfuz'un *Kahire Üçlemesi*⁴⁵ ve Thomas Mann'ın *Buddenbrooks*⁴⁶ gibi kanonik eserlerde görülen aile destanı türünün bir örneğini ortaya koymuştur.

Aboulela'nın romanları genellikle tek bir karakterin bakış açısına göre yazılmışken *Lyrics Alley* romanı bu açıdan farklılık göstermektedir. Roman bu yönüyle farklı karakterlerin bakış açılarını bir araya getiren çok sesli bir anlatım yapısına sahiptir. Aboulela diğer romanlarında olduğu gibi bu eserinde de İslâm'ı kültürel ve geleneksel bir dekor olarak kullanmamıştır. İslâm inancını, karakterlerinin yaşamlarını ve kararlarını belirleyen, özellikle zor anlarda bir teselli kaynağı olarak göstermiş, böylece merkez edebiyattaki seküler geleneğe bir alternatif oluşturmuştur. Arka planda

⁴³ World Literature Today, "Writing as Spiritual Offering: A Conversation with Leila Aboulela" (Erişim 30 Kasım 2025)

⁴⁴ Leila Aboulela, *Lyrics Alley* (Kindle: Grove Press, 2011).

⁴⁵ Necip Mahfuz, *Saray Yolu: Kahire Üçlemesi 1*, çev. Bülent O. Doğan (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2024); Necip Mahfuz, *Arzu Sarayı-Kahire Üçlemesi 2*, çev. Duygu Dölek (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2025); Necip Mahfuz, *Şeker Sokağı-Kahire Üçlemesi 3*, çev. Duygu Dölek (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2025).

⁴⁶ Thomas Mann, *Buddenbrooks: Bir Ailenin Çöküşü*, çev. Kasım Eğit - Yedigâr Eğit (İstanbul: Can Yayınları, 2019)

1950'lerin Sudan'ı gibi çevre olarak kabul edilen bir coğrafyayı İngilizce anlatarak Casanova'nın bahsettiği gibi yerel olanı merkezin anlayacağı forma taşımıştır. Aynı şekilde romanda geleneği ve moderniteyi sembolize eden farklı karakterler üzerinden merkez ile çevre arasındaki gerilim alanını ortaya koymuştur.

Aboulela, Sudan'a dair kıtlık ve savaş gibi yaygın olan imgelerin aksine, ülkesini kültürel ve tarihsel değerler taşıyan bir yer olarak tasvir etme isteğini de dile getirmektedir. Bunu Batı medyasının İslâm karşıtı söylemlerinin arttığı bir dönemde Sudan'ı ve İslâm'ı savunma ihtiyacı hissetmesiyle ilişkilendirmiştir. “Batı en iyisidir, Afrika bir karmaşadır, İslâm kadınları ezer” gibi söylemlere karşı durduğunu, Sudan'daki yaşamın insani boyutunu anlatma ihtiyacı hissettiğini belirtmiştir.⁴⁷ Bu noktadan ele alındığında *Lyrics Alley* romanı Sudan'ı bir kriz coğrafyası olarak değil farklı sosyal sınıflara ve sermayeye sahip bir toplum olarak anlatmaktadır. Ayrıca bir taraftan Sudan'ın mimarisi ve gündelik sosyal yaşamını tasvir ederken diğer taraftan modernleşme ve gelenekselcilik arasında kalmış bir toplumun yansımalarını, köklü ve güçlü bir ailenin endişeleri üzerinden okuyucuya sunmaktadır. Sudan'ın bağımsızlık sürecindeki toplumsal dönüşümünü, politik ve siyasi çatışmalar, çıkmazlar ve savaş üzerinden değil bir ailenin yaşadığı kuşak çatışmaları, insani kırılğanlıklar ve bireysel arzular üzerinden işlemektedir. Ayrıca Aboulela'nın merkezden ödünç aldığı dil ve anlatı formunu bu romanında da merkezin modernitesini ve değerlerini anlatmak için kullanmamıştır. *Lyrics Alley*, modernlik ile gelenek arasındaki gerilimi, modernleşmeyi kutsayarak yapmaz aksine postkolonyal dönemde oluşan bu gerilimi açık uçlu bir şekilde anlatmaktadır. Roman bu yönüyle merkezin estetik normlarını bütünüyle reddetmemektedir fakat merkezin seküler yaklaşımını da kullanmaz. Sudan'ın tarihsel, kültürel ve manevi değerlerini anlatının merkezine yerleştirir.

2.4. The Kindness of Enemies (Düşmanların Nezaketi)

The Kindness of Enemies romanı 19. yüzyıl Kafkasya'sı ile günümüz İskoçya'sı arasında çift zamanlı bir paralel kurguyla yazılmıştır. Ayrıca geçmişin bugünün sorunlarıyla etkileşimi kimlik, tarihsel anlatı ve siyasi gerçeklik ekseninde anlatılmaktadır. Romandaki modern zaman İskoçya'daki bir üniversitede tarih dersleri veren Natasha karakteri etrafında 2010 yılında geçmektedir. Sudanlı bir baba ve Rus bir annenin kızı olarak Hartum'da doğan Natasha, Müslüman kimliğinden ve geçmişinden uzaklaşmak için üvey babasının soyadını almış ve Batı'da kendine yeni bir dünya kurmaya çalışmıştır. 19. yüzyılda Ruslara karşı direnen İmam Şâmil

⁴⁷ Koç, *Representation of British Muslim Identities in Leila Aboulela's Minaret and Nadeem Aslam's Maps for Lost Lovers*, 20.

ve Kafkasya Savaşı hakkında çalışma yaparken öğrencisi Osama'nın İmam Şâmil'in soyundan geldiğini öğrenir. Osama'nın (Oz) cihat üzerine yaptığı akademik çalışmalar şüpheli bulunarak, Osama tutuklanır. Bu olaylar Natasha'nın kariyerini tehlikeye atarak onu bastırıldığı Müslüman kimliğiyle yüzleşmeye zorlar. Romandaki geçmiş zaman ise 1830'lu yıllarda İmam Şâmil'in oğlunu Ruslara rehin vermek zorunda kalmasıyla başlar. Şâmil'in oğlu Cemaleddin kendi dilini ve dinini neredeyse unutarak asimile olur ve bir Rus subayı olarak yetiştirilir.⁴⁸ Romanın tarihsel katmanındaki her iki karakter de asimilasyon ve yabancılaşma teması etrafında birleşmektedir. Aynı zamanda romanda kullanılan tarihsel arka planla Müslüman kimliğiyle yüzleşen her iki karakterin de dönüşümünün bireysel ve toplumsal yansıması ele alınmaktadır. Aboulela, romanda işlediği kurgusuyla Batı'nın terörizm ve barbarlık ile özdeşleştiği İslâm'ı yeniden tanımlamakta ve hem modern hem tarihî Müslüman kimliğinin Batı dünyasındaki algısını analiz etmektedir.

Aboulela, Batı'da İslâm ve cihat gibi kavramların tek boyutlu ve güvenlik tehdidi olarak temsil edilmesine karşı, çevreden gelen bir yazar olarak bu derin ön yargılara karşı bu kavramları yeniden tanımlama çabasına girer. Bunu somut bir örnekle ifade etmek için, İmam Şâmil karakterini merkeze alarak cihat kavramını, günümüzdeki terör söylemlerinin şiddet odaklı kullanımından net olarak ayırır. Bu durum, şiddeti merkeze alan radikal hareketlerin eylemleriyle zıtlık oluşturmaktadır. Böylece cihadı ahlaki öz-disiplinle temellendirerek manevi derinliği olan ve sadece zorunlu koşullarda savunmaya dayalı bir kavram olarak yeniden konumlandırır. Casanova'nın dünya edebiyatı modelinden bakıldığında, Aboulela, çevreden gelen bir yazar olarak merkezde hâkim olan kavramsal anlamları olduğu gibi kabul etmez, bu anlamları sorgulayarak bir mücadeleye girer. Bu açıdan merkez edebiyat, tarafsız estetik bir alan olmaktan ziyade, kavramların üretildiği, meşrulaştırıldığı ve evrenselleştirildiği bir güç alanı olarak işlev görür. Casanova'nın tarif ettiği bu eşit olmayan yapıda, söz konusu durum çevre edebiyatları savunma pozisyonuna iter ve kavram üretmek yerine açıklamak zorunda kalırlar. Bunun yanı sıra romanda Batı merkezli söylemin yalnızca kavramları değil kimlikleri de sınıflandırarak tanımlaması ve adlandırması sorgulanmaktadır. Damgalanmaktan ve kriminalize edilmekten korktukları için Natasha ve Oz karakterlerinin kendi isimlerini değiştirmeleri, kimlik üzerinden yapılan kavramsal tahakkümün belirgin bir örneği olarak göze çarpar. Natasha ve Oz'un isimleri bağlamında bu durum Batı'da İslâm ile ilişkilendirilen kavramların ve çağrışımların gündelik hayattaki sıradan etkilerinin, sosyal iz düşümünün derecesini de yansıtmaktadır. Bu durum merkezin normlarının yalnızca kavramsal ve estetik alanda değil çevreden

⁴⁸ Leila Aboulela, *The Kindness of Enemies* (Kindle: Grove Press, 2015).

gelen bireyin merkezdeki meşruiyetini ve kendi kimliği ile doğrudan görünürlüğünü de etkilediğini göstermektedir. Aboulela; Müslüman, İslâm ve tehdit kavramları arasında kurulan ilişkiyi sorunsallaştırır ve romandaki karakterleri üzerinden kavramsal bir tahakküm ve şiddet biçimi olduğunu ortaya koyar. Aboulela söz konusu durumla ilişkili olarak bir röportajında şu ifadelerle yer vermektedir: “Tüm hayatım boyunca İngilizce okuyan biri olarak şunu farkettim ki yazarlar ve okurlar ne kadar hümanist olurlarsa olsunlar Avrupa merkez edebiyatı aynı zamanda Hristiyan merkezlidir. Edebiyatın suçtan bilimkurguya kadar her türü Hristiyan sembolizmiyle doludur. Dolayısıyla edebiyatta beyaz Avrupalı Hristiyan bakış açısı normal olarak kabul görür. Bunun dışındaki herkes ve her şey kendini açıklamak zorundadır.”⁴⁹ Aboulela’nın bu tespiti Casanova’nın dünya edebiyatının güç ilişkileri eksenindeki hiyerarşik yapısına işaret ettiği tanımlamayla paralellik göstermektedir. Ayrıca Aboulela Müslüman temalı eserlerin ve Afrika edebiyatının İngilizce edebiyat dünyasında görünürlüğünün sınırlı olmasından dolayı yayınevleri ve akademik çevrelerde kendine yer bulmakta zorlanmasını dile getirmektedir. Fakat bir taraftan diasporadaki Müslüman kesimin sayısının artmasıyla Müslüman olan İngilizce okurların sayısının da her geçen gün arttığını vurgulamaktadır. Diğer taraftan Batı’da değişen bu demografik durumun, Müslüman yazarların eserlerinin dolaşımını kolaylaştırmakta ve arttırmakta olduğunu da söylemektedir.⁵⁰

2.5. Bird Summons (Kuşun Çağrısı)

Bird Summons romanı, olay örgüsü ve karakterleriyle diasporadaki göçmenlerin asimilasyonunu işleyen bir göçmen bildungsromanı (gelişim romanı) olarak tanımlanmaktadır.⁵¹ Batı’ya yerleşmiş bireylerin kültür şoku, eve dönüş arzusu, aidiyet arayışı ve kimliğini yeniden inşa etme süreçlerini merkeze alan kurgusuyla, göçmen edebiyatı içinde önemli bir konuma ulaşmaktadır. Roman, yayımlandığı dönemde anlatısı ve karakter yapısıyla dikkat çekmiş, *The Guardian* gazetesi tarafından 2019 yılının en iyi kitaplarından biri olarak gösterilmiştir.⁵² Merkez edebiyat alanında temsil edilmek riskli olmasına rağmen *Bird Summons*’ın bir taraftan İslâmî epistemolojiden bahsetmekten kaçınmadığı, diğer taraftan merkez okurun beklediği anlatısal yapıyı tatmin etmeyi başardığı görülmektedir. Fakat burada Casanova’nın kuramındaki merkez tarafından tanınma ile

⁴⁹ Ibn Rushd Fund, “Multiculturalism in Literature: A Talk with the Sudanese novelist Leila Aboulela Lives”, *Youtube* (19 Ağustos 2024), 18:14 -19:00.

⁵⁰ Leila Aboulela, “Leila Aboulela: Writing Muslim Lives” (Görüşmecisi: Bhakti Shringarpure, Video Kaydı, Görüşme 15 Ocak 2022).

⁵¹ Eman Mahir Jaleel, “Migration and Its Discontents: Study of Leila Aboulela’s Bird Summons”, *Journal of Language Studies* 8/11 (2024), 175.

⁵² The Guardian, “The best books of 2019 – picked by the year’s best writers” (Erişim 30 Kasım 2025)

edebî özerkliğin korunması arasındaki ince çizgide müzakereye açık bir konumda hareket etmektedir. Ayrıca romanda İslâmi öğreti yol gösterici bir unsur olarak işlenmesine rağmen, Müslüman kadın karakterlerin idealize edilmeden sıradan kişilikler olarak sunulduğu görülmektedir. Aboulela, bu karakterleri içsel çelişkilerini, kıskançlıklarını, arzularını, kırılganlıklarını ve manevî arayışlarını romanın merkezine taşıyarak insanî boyutlarıyla ele almaktadır. Burada karakterlerini mükemmel ve ideal Müslümanlar olarak değil aksine travmalar ve hatalar içinde manevi arayışlarını sürdüren bireyler olarak betimlemektedir.

Bird Summons, üç tane Müslüman kadının diasporadaki melez kimliklerini, inanç ve özgürlük arasındaki dengeyi sosyal gerçekçilik ile masalsılığı harmanlayarak işleyen bir romandır. Roman, Arapça Konuşan Müslüman Kadınlar Grubu'na üye Salma, Moni, İman adındaki üç kadının, İskoçya'nın Highlands bölgesine günlük hayattan kaçmak, özgürlüklerini bulmak ve manevî arayış amacıyla bir yolculuğa çıkmasıyla başlar. Bu yolculuğun sonunda Hac yapan ilk İngiliz kadın olan Lady Evelyn Cobbold'un mezarını ziyaret etmek istemektedirler. Tarihî gerçek bir karakter olan Lady Evelyn hem İngiliz hem de Müslüman olması nedeniyle bu üç kadın için manevî bir semboldür. Romanın ilk bölümlerinde yolculuk sırasındaki dostluklar ve gerginlikler arasında geçen gerçekçi sosyal durumlar işlenmektedir. Daha sonraki bölümlerde Hz. Süleyman'ın habercisi ve Feridüddin Attar'ın *Mantku't-Tayr* eserinde rehber olan Hühüd kuşunun gelişiyile roman masalsı ve fantastik bir yönde gelişir. Fakat Hühüd kuşu romanda İslâmi gelenekler ile Kelt folklorunu sentezleyen bir figür olarak tasvir edilmektedir. Kuş, roman karakterlerine rehberlik ederken sadece İslâmi meselleri anlatmaz, aynı zamanda Kelt mitolojisinden beslenen hikâyeleri de anlatır. Hühüd bu anlamda hem Doğu hem de Batı bilgeliğine sahip kültürlerarası bir kimlikle kaleme alınmıştır. Roman Hühüd'ün rehberliği ve kahramanların yaşadıkları mistik deneyimlerle Lady Evelyn'in mezarına ulaşmalarıyla son bulur.⁵³ Lady Evelyn hem İskoçyalı bir aristokrat hem de Müslüman bir kişilik olarak anlatılmaktadır. Aboulela, bu karakteri kullanarak İskoçya tarihine bir İslâm anlatısı yerleştirmektedir.

Aboulela, önceki romanlarında gerçekliğin sınırları içinde olayları kurgularken *Bird Summons* romanında ilk kez fantastik unsurları kullanmıştır. Bazı eleştirmenler karakterlerin bu derin psikolojik yapısını ilerleyen bölümlerde kullanılan büyü gerçekliğin bozduğunu ve Hühüd'ün ahlâkî söyleminin gerçeklikle uyumlu bir şekilde bütünleşemediğini ifade etmişlerdir.⁵⁴ Bu açıdan Müslüman kadının

⁵³ Leila Aboulela, *Bird Summons* (Kindle: Black Cat, 2023).

⁵⁴ Book Marks, "Bird Summons" (Erişim 2 Aralık 2025)

deneyimini ön plana çıkaran Aboulela bu noktada takdir edilse de büyüü gerçekliğin kurguda kullanılması hem en yenilikçi hem de en tartışmalı yönü olarak öne çıkmaktadır. Romanda büyüü gerçeklik kısmı Hüdhüd kuşunun kurguya dâhil olmasıyla başlar. Hüdhüd, karakterlerin toplumsal rollerinden sıyrılıp içsel yüzleşmeleri ve ruhsal arayışları için masalları birer tedavi aracı olarak kullanır. Öte yandan roman, Hüdhüd kuşu aracılığıyla iki farklı kültürel mirası, Müslüman ve Kelt anlatılarını birlikte aktarmaktadır. Ayrıca Hüdhüd kuşu aracılığıyla, İslâmî hikmet geleneğini merkez edebiyata dolaylı bir şekilde taşımaktadır. Bu anlatı yöntemi ile romanda tercih edilen İngilizce, bir taraftan merkezin normlarıyla uyum sağlarken diğer taraftan eserin kültürel ve İslâmî anlatıları barındırmasıyla özerkliğini koruyarak dünya edebiyatı metni olarak tanınmasına imkân sunmuştur.

2.6. River Spirit (Nehrin Ruhü)

River Spirit, 19. yüzyılda Sudan’da gerçekleşen Mehdî Hareketini ve ülkede bıraktığı derin etkileri konu alan, yazarın en son yazdığı kapsamlı tarihî bir romandır. Osmanlı-Mısır yönetimi ve İngiliz emperyalizminin gölgesinde yerel dinî hareketler arasında sıkışan halkın, özellikle de kadınların yaşadığı travmaları, inanç mücadelelerini ve direnişlerini farklı anlatıcıların perspektifinden sunmaktadır. Roman, 1870’lerde Güney Sudan’daki bir köy baskınıyla başlayarak ülkenin içine sürüklendiği huzursuzluğu baştan sona ortaya koymaktadır. Uygulanan yönetim sistemi, ağır vergiler, yolsuzluklar ülkenin sosyal ve toplumsal yapısını bozmuş, halkı hem ekonomik hem ahlaki bir çöküşle karşı karşıya bırakmıştır. Bu ortamda kendisini beklenen Mehdî olarak ilan eden Muhammed Ahmed ortaya çıkar ve halkı yabancı boyunduruğuna karşı mücadeleye davet eder. Zaman içerisinde Mehdî’nin bu mücadelesi başlangıçtaki adalet vaadinden uzaklaşarak giderek fanatikleşen bir yapıya bürünür. Güç kazandıkça kendisine tabi olmayanların mülklerine el koyan ve onlara ağır cezalar veren yeni ve sert bir baskı aracına dönüşür. Ezher Üniversitesinde eğitim görmüş bir âlim olan Yasin ise bu hareketi dinî ve ahlaki gerekçelerle sahte bularak Mehdî’ye karşı şüpheyile yaklaşmakta ve bu harekete karşı bir duruş sergilemektedir. Romanda dikkat çeken şahıslardan biri de Orta Doğu ve Mısır tasvirleriyle popülerlik kazanmış İskoç ressam David Roberts’ dan⁵⁵ esinlenerek kaleme aldığı Robert karakteridir. Kolonyal bakış açısını temsil eden bu karakter resmini yapmak amacıyla Güney Sudanlı genç bir kız olan Akuany’yi satın alır. Ancak Akuany, kendisini egzotik ve oryantalist bir eser olarak resmetmek isteyen bu ressamın portresini tamamlandıktan sonra parçalar. Bu kolonyal dönemdeki indirgemeci

⁵⁵ Snack, “Books interview: Leila Aboulela Speaks About Her New Novel, *River Spirit*, and the shared history of Sudan & Aberdeen” (Erişim 30 Aralık 2025)

tahakküm anlayışına karşı bir tepkidir.⁵⁶ Bu çok katmanlı kurguda Aboulela, karakterlerin kişisel hikâyeleri ile Hartum Kuşatması ve İngiliz General Charles Gordon'un ölümü gibi tarihî olayların iç içe geçtiği bir roman ortaya koymuştur. Aboulela, Sudan ve İngiltere arasındaki ilişkileri ve ortak tarihî sembolize eden ayrıntıları eserlerinde sıkça kullanmaktadır. Bu açıdan son romanı *River Spirit*'te de bu tarihsel ilişkiyi ve Afrika'daki kölelik konusunu günümüzdeki olaylarla paralellik kurarak, Sudanlıların bakış açısından aktarmaktadır. Bu anlamda kültürel ve tarihsel olarak karakterleri aracılığıyla zengin bir zemin üzerine kurguladığı inanç, tarih, aidiyet ve kültür gibi unsurları uluslararası edebiyat alanında temsil etmeye çalışmıştır. Bu yönüyle *River Spirit* romanı, Sudan'ın geçmişini ve bugünü kavramak açısından başvurulması gereken bir eser olarak değerlendirilebilir.

Afrika edebiyatı gibi batı dışı edebiyatlarda, diğer edebî türlerde olduğu gibi tarihsel roman da temelde anlatının kime ait olduğu sorusu etrafında şekillenmektedir. Nitekim Aboulela, *River Spirit* romanı ile ilgili bir röportajında “Ana akım tarih, koloniciler tarafından yazılmıştır. Bu onların gerçeğidir. Artık bizim de kendi gerçeğimizi anlatma zamanımız geldi.”⁵⁷ ifadeleriyle ana akım tarih yazımının ideolojik yapısına işaret etmiştir. Bu durum Casanova'nın dünya edebiyatını hiyerarşik ve eşit olmayan bir alan olarak tanımlayan yaklaşımıyla paralellik göstermektedir. Tarih, edebiyat, kültürel hafıza gibi unsurlar merkezin ölçütleri aracılığıyla evrenselleştirilmektedir. Romanda özellikle General Gordon ve İskoç ressam Robert karakterlerinin, ana akım tarihte ve merkez anlatılarındaki temsillerinin Sudanlı bir yazar tarafından yeniden yorumlanması, batı merkezli söylemin normlarına karşı bilinçli bir itirazdır. Nitekim gerçek tarihî bir karakter olan İskoç ressam Robert, romanda daha acımasız ve kolonyalist bakışın indirgemeci mantığını açıkça gösteren bir figür olarak kurgulanmıştır. İngiliz tarihinde isyancılara karşı direnen ulusal bir kahraman olarak bahsedilen General Gordon⁵⁸ ise tarihsel olayları yöneten bir kahramandan ziyade sıradanlaştırılarak, kuşatma altında çaresiz kalan ve sonu trajediyle biten zayıf bir karakter olarak tasvir edilmiştir. Aboulela, tarihsel metinlerde ve belgelerde dipnotlara sıkıştırılmış ve silik bırakılmış kadın karakterlerini de romanın merkezine çekerek, onlara

⁵⁶ Leila Aboulela, *River Spirit* (Kindle: Grove Press, 2023).

⁵⁷ African Arguments, “Mainstream history was written by the coloniser... it's time we wrote ours” (Erişim 30 Kasım 2025)

⁵⁸ BBC, “Historic Figures: General Charles Gordon 1833-1885” (Erişim 30 Aralık 2025)

başrol vermiştir.⁵⁹ Özellikle bu stratejisiyle tarihsel anlatının belgelere kadar sinmiş güç ilişkilerini bastırılmış sesleri merkeze alarak sorgulamaya açmaktadır.

Bununla birlikte romanda, tarih yeniden yorumlanarak bir özerklik mücadelesi alanına dönüştürülmesine rağmen, temkinli bir yaklaşımın da elden bırakılmadığı görülmektedir. Romanın Casanova'nın modelindeki merkezin dili ve normlarına uygun olarak İngilizce kullanılarak yazılması, romanın odağının bütünüyle kolonyalist öznelere odaklanmak yerine köleleştirilmiş kadınlara ve yerel halkın deneyimlerine dayandırılması da bu temkinli yaklaşımın bir göstergesi olarak görülebilir. Ayrıca Mehdî hareketinin romanda işlenme biçimi sadece kolonyalist yapıya değil, yerel aktörlere yönelik de bir öz eleştiri niteliği taşımaktadır. Casanova'nın tanımladığı “edebî tahakküm altındaki çevre edebiyattan” gelmesine rağmen bu eser, işlediği tarihsel olaylar ve kurgusu bakımından izlediği stratejiyle dünya edebiyatı alanında hem edebî özerkliğini koruma hem de tarihini görünür kıılma amacını açıkça göstermektedir. Kültürel ve tarihsel aidiyetin yeniden inşası bağlamında değerlendirildiğinde, Aboulela'nın Afrikalı kadın bir yazar olarak tarihî kurgu alanına önemli bir katkı sunduğu görülmektedir. Romanın hızlı olay örgüsüne dayalı temposu ve olaylar arasındaki geçişlerin kesik kesik olması bazı eleştirmenler tarafından tartışmalı bulunsa da eser, edebiyat dünyasında övgü ile karşılanmış, *New York Times* tarafından “2023 Yılı'nın En İyi 10 Tarihsel Kurgu Kitabı” arasında gösterilmiştir.⁶⁰

Sonuç

Leila Aboulela'nın eserleri, Pascale Casanova'nın dünya edebiyat cumhuriyeti kuramı açısından ve merkez-çevre edebiyat ilişkisi bağlamında incelendiğinde, yazarın bu çerçeveye hem uyum sağlayan hem de esneten bir konumda olduğu görülmektedir. Casanova'nın kuramı, Aboulela gibi çevreden merkeze gelen yazarların dünya edebiyatı alanına girişini açıklamada bir çerçeve sunsa da Aboulela'nın metinlerinde belirleyici olan yönelimler açısından yeniden düşünmeyi gerektirmektedir. Casanova açısından bakıldığında Aboulela'nın özellikle dilsel stratejisi ve romanlarını İngilizce kaleme alması, çevresel bir yazarın merkeze kabul edilme sürecine dair bir örnek olarak okunabilir. Casanova'nın, İngilizce gibi merkez dilleri edebî görünürlüğün kazanıldığı “Greenwich Meridyeni” olarak tanımlaması, Aboulela'nın bu tercihi ile uyum göstermektedir. Ayrıca eserlerinin Batı'da prestijli ödüller kazanması ve küresel yayın ağlarında dolaşıma girmesi, yazarın dünya edebiyatı alanına erişebilmek için dil

⁵⁹ Africa in Words, “Review and Q&A: Leila Aboulela's ‘River Spirit’ – Rewriting the Footnotes of Sudanese Colonial History” (Erişim 30 Aralık 2025)

⁶⁰ Grove Atlantic, “River Spirit” (Erişim 30 Aralık 2025)

tercihini, Casanova'nın tanımladığı şekilde kullandığını göstermektedir. Fakat çevredeki yazarların merkezin dilini kullanmayı seçmeleri onları aynı zamanda bir çelişkinin içine de sokmaktadır. Merkezin dilini kullanan bu yazarlar, kendi ülkelerindeki okur kitlesinden kopmakla karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla bu çelişkiler doğrultusunda uluslararası alanda görünürlük kazanabilmek için dilsel ve estetiksel tercihlerini dengelemeye yönelik çözümlere başvurmaktadırlar. Bu noktada Aboulela, merkezin dilini kullansa da merkezin normlarını tamamıyla benimsememiştir. Özellikle seküler bir zemin üzerinde tanımlanan dünya edebiyat cumhuriyetinin normlarıyla örtüşmeyen İslâmi inancını ve epistemolojisini eserlerinde kullanması ve merkeze taşıması bunun bir örneğidir.

Aboulela'nın eserleri, karakterleri üzerinden ele alındığında İslâm inancının bireysel, kültürel ve toplumsal düzeyde kimliği şekillendiren belirleyici bir unsur olduğu görülmektedir. Böylece Aboulela, Batı'da da helal romancı tanımlamasıyla bu zeminin sınırlarını esnetmiş, inanç temelli unsurları merkeze taşıyabilmiştir. Aboulela'nın eserlerinde, merkez edebiyatta yeterince temsil edilmeyen deneyimleri görünür kılmayı amaçlayan bilinçli bir yaklaşım görülmektedir. Bu yaklaşımın somut örnekleri özellikle göçmen, Müslüman, sıradan ve kadın karakterlerin merkeze alınması ve bu karakterlerin bakış açısı üzerinden anlatımın gerçekleştirilmesidir. Bu noktada, Müslüman kadınların eserlerinde yalnızca temsil edilen karakterler olarak değil, hikâyeyi yönlendiren anlatıcılar olarak konumlandırılması dikkat çekmektedir. Öte yandan Müslüman ve göçmen kadınların eserlerinde görünür kılınması olumlu karşılanırken karakterleri üzerinden iyiliğin İslâmleştirilmesi ve kötülüğün Batılılaştırılması yönünde ilerleyen bir anlatıyı benimsemesi ve tek boyutlu bir ahlaki söylem ürettiği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştirel yaklaşım bağlamında Aboulela'nın tutumunun, Batı edebiyatında yerleşik olan İslâm ve Müslüman kavramlarına yönelik dolaylı bir karşılığı ve cevabı olarak okunabilir. Ayrıca *River Spirit* romanında tarihsel olayları Batı'nın merkez anlatımının dışında, kendi coğrafyasının perspektifinden kurguladığı görülmektedir. Bu durum Doğu'nun Batı edebiyatı karşısındaki karşıt söylem oluşturma ve savunma konumunu görünür kılarken dünya edebiyatı alanındaki hiyerarşik yapıya ilişkin tespitleri de doğrulamaktadır. Aboulela hem İslâm'a ve diasporadaki Müslümanlara hem de Afrika'ya ve ülkesine yönelik önyargılara odaklanarak kültürel üstünlük iddialarına karşı eleştirel bir karşıt-söylem oluşturmuştur.

Eserlerinde savaşlar ve açlıkla özdeşleştirilen Afrika'yı ve ülkesi Sudan'ı kültürü, inanç sistemi, tarihî ve insani değerleriyle aktarmayı başarmıştır. Ayrıca kişisel göç deneyimi de eserlerinde belirleyici bir tema olarak öne çıkmaktadır. Göç kavramı, geride kalan ve varılan iki farklı dünyanın

karşılaştırma alanı olarak vurgulanmaktadır. Casanova'nın modelinde merkez edebiyat sisteminin dışında kalan yazarlar için sürgün ve göç aynı zamanda edebî özerkliği savunmak için kullanabilecekleri bir araçtır. Böylece Aboulela da merkezdeki hegemonik dilin normları içerisinde göç deneyimini, kültürel farklılığını görünür kılmak için kullandığı bir unsura dönüştürmektedir. Casanova'nın vurguladığı üzere dünya edebiyatı alanı rekabetin, hiyerarşinin ve sembolik mücadelelerin şekillendirdiği tarihsel bir mücadele sahasıdır. Bu bağlamda çevre yazarların küresel ölçekte görünürlük kazanması düşük olasılıklı bir durumdur. Ancak Casanova, bu yazarların yürüttükleri mücadele sayesinde eserlerinin zamanla merkezde dolaşıma girebildiğini ve görünürlük kazanabildiğini belirtir. Bu çerçevede Aboulela'nın eserlerinin uluslararası alanda tanınması ve merkez edebiyat içinde görünürlük elde etmesi somut bir örnektir. Ayrıca merkez edebiyatta hangi seslerin, kimliklerin ve kültürlerin görünür olabileceğine dair sınırları değiştiren ve daha çoğulcu bir yapıya dönüşmesine katkı sağlayan yazarlardan biri olarak dünya edebiyatında yer almaktadır. Böylece Batı merkezli edebiyat kanonunun sunduğu alanı genişleterek, içeriden biri olarak çevrenin anlatısını merkeze aktarmaktadır. Bütün bunlar doğrultusunda Casanova'nın kuramı, Aboulela'nın dünya edebiyatında nasıl görünür olduğunu açıklarken Aboulela'nın eserleri ise dünya edebiyat alanında neyin görünür olabileceğini ve merkeze taşınabileceğini yeniden tanımlamaktadır.

Kaynakça

- Abbas, Sadia. "Leila Aboulela, Religion, and the Challenge of the Novel". *Contemporary Literature* 52/3 (2011), 430-461.
- Aboulela, Leila. *Bird Summons*. Kindle: Black Cat, 2023.
- Aboulela, Leila. "Leila Aboulela: Writing Muslim Lives". (Görüşmecisi: Bhakti Shringarpure, YouTube, Görüşme 15 Ocak 2022).
<https://www.youtube.com/watch?v=LxwREcUzdYQ>
- Aboulela, Leila. *Lyrics Alley*. Kindle: Grove Press, 2011.
- Aboulela, Leila. *Minaret*. London: Bloomsbury Publishing, 2005.
- Aboulela, Leila. *River Spirit*. Kindle: Grove Press, 2023.
- Aboulela, Leila. *The Kindness of Enemies*. Kindle: Grove Press, 2015.
- Aboulela, Leila. "The Markaz Review Interview - Leila Aboulela, Writing Sudan". (Görüşmecisi: Yasmine Motawy, Yazılı, Görüşme 29 Mayıs 2023). <https://themarkaz.org/the-markaz-review-interview-leila-aboulela-writing-sudan/>
- Aboulela, Leila. "The Problem of Immanence: An Interview with Leila Aboulela". (Görüşmecisi: Feroz Rather, Yazılı, Görüşme 12 Eylül 2024).
<https://prismmagazine.ca/2024/09/12/the-problem-of-immanence-an-interview-with-leila-aboulela/>
- Aboulela, Leila. *The Translator*. Kindle: Polygon, 1999.
- Achebe, Chinua. "English and the African Writer". *Transition* 18 (1965), 27-30.
- Africa in Words. "Review and Q&A: Leila Aboulela's 'River Spirit' - Rewriting the Footnotes of Sudanese Colonial History". Erişim 30 Aralık 2025. <https://africainwords.com/2023/04/13/review-and-qa-leila-abouleilas-river-spirit-rewriting-the-footnotes-of-sudanese-colonial-history/>
- African Arguments. "River Spirit: Mainstream history was written by the coloniser...it's time we wrote ours". Erişim 30 Kasım 2025. <https://africanarguments.org/2023/03/river-spirit-mainstream-history-was-written-by-the-coloniser-time-we-wrote-ours/>
- Akbey, Emel Zorluoğlu. "Finding Home Beyond Borders: Sufism and Homelessness in Leila Aboulela's Writing". *Temaşa Felsefe Dergisi* 22 (Aralık 2024), 205-216.
- Alhussein, Akkad. "Radical nostalgia: Cultural translation and the (un) translatability of Islam in Leila Aboulela's Bird Summons". *Literature, Critique, and Empire Today* 60/2 (2025), 341-359. <https://doi.org/10.1177/30333962251346847>
- Al-Karawi, Susan Taha-Bahar, Ida Baizura. "Negotiating the Veil and Identity in Leila Aboulela's Minaret". *GEMA Online Journal of Language Studies* 14/3 (Eylül 2014), 255-268.
- Askar, Zainab Kadhim Askar. *Constructing Gender Identity Through Performance and Performativity in Leila Aboulela's Minaret*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ashcroft, Bill vd. *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literatures*. London: Routledge, 2. Basım, 2002.

BBC. “Historic Figures: General Charles Gordon 1833-1885”. Erişim 30 Aralık 2025. https://www.bbc.co.uk/history/historic_figures/gordon_general_charles.shtml

Book Marks. “Bird Summons”. Erişim 02 Aralık 2025. <https://bookmarks.reviews/reviews/all/bird-summons/>

Bulut, Mahbube Yavaş. *Contemporary Muslim Characters in Cihan Aktas And Leila Aboulela*. İstanbul: İstanbul Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Bulut, Mahbube Yavaş. “The Immature Masculinity in the Novels of Cihan Aktas and Leila Aboulela”. *Monograf: Edebiyat Eleştirisi Dergisi* 15 (2021), 75-93.

Butt, Nadia. “Negotiating Untranslatability and Islam in Leila Aboulela’s *The Translator*”. *Matatu* 36/1 (2009), 167-179. https://doi.org/10.1163/9789042028166_012

Büyükgebiz, Mustafa. “Western Muslims: Migration and Identity in Aboulela’s *Minaret*”. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar* 7/24 (2023), 217-224.

Casanova, Pascale. “Consecration and Accumulation of Literary Capital: Translation as Unequal Exchange”. çev. Siobhan Brownlie. *The Translation Studies Reader*. haz. Mona Baker. 285-304. London: Routledge, 2021.

Casanova, Pascale. *Dünya Edebiyat Cumhuriyeti*. çev. Saadet Özen - Filiz Deniztekin. İstanbul: Varlık Yayınları, 2010.

Casanova, Pascale. *The World Republic of Letters*. çev. M. B. Devoise. Cambridge: Harvard University Press, 2007.

Chambers, Claire. “An Interview with Leila Aboulela”. *Contemporary Women’s Writing* 3/1 (2009), 86-102. <https://doi.org/10.1093/cww/vpp003>

Cihangir, Mehmet. “Ali Arslan’ın ‘Serçe 2’ ve Leila Aboulela’nın ‘Minare’ Adlı Romanlarında Göç ve Göçmenlik”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Özel Sayı* (2021), 72-93.

Connell, John vd. *Writing Across Worlds: Literature and Migration*. London: Routledge, 1995.

Damrosch, David. *Dünya Edebiyatı Nasıl Okunmalı?*. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

Damrosch, David. *Dünya Edebiyatı Nedir?*. çev. Oğul Köseoğlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Fanon, Frantz. *Yeryüzünün Lanetlileri*. çev. Şen Sür. İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.

Fernández Díaz, María. “Postcolonial Strangers in Leila Aboulela’s *The Translator* (1999)”. *Odisea: Revista de Estudios Ingleses* 24 (Aralık 2023), 33-46.

Gilmour, Rachael. “Living Between Languages: The Politics of Translation in Leila Aboulela’s *Minaret* and Xiaolu Guo’s *A Concise Chinese-English Dictionary for Lovers*”. *The Journal of Commonwealth Literature* 47/2 (2012), 207-227. <https://doi.org/10.1177/0021989412440433>

Grove Atlantic. "River Spirit". Erişim 30 Aralık 2025. <https://groveatlantic.com/book/river-spirit/>

Güngör, Bilgin. *Postkolonyalizm ve Edebiyat: Türk Edebiyatında Sömürgeciliğe Bakış*. Ankara: Hece Yayınları, 2018.

Hamdoune, Yassine. "Islam and Identity in Flow: Personal Faith and Cultural Identification in Leila Aboulela's Short Story Collection Elsewhere, Home". *Africana* 6/1 (2026), 17-27.

Haspulat, Utku. *British Muslim Identity in Hanif Kureishi's The Black Album and Leila Aboulela's The Translator*. Paris: Université Sorbonne Nouvelle, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Hassan, Waif S. "Leila Aboulela and the Ideology of Muslim Immigrant Fiction". *NOVEL: A Forum on Fiction* 41/3 (Mart 2008), 298-318. <https://doi.org/10.1215/ddnov.041020298>

Ibn Rushd Fund. "Multiculturalism in Literature: A Talk with the Sudanese novelist Leila Aboulela Lives". YouTube. 19 Ağustos 2024. https://www.youtube.com/watch?v=Hq_6FTgPg0g

Jaleel, Eman Mahir. "Migration and Its Discontents: Study of Leila Aboulela's Bird Summons". *Journal of Language Studies* 8/11 (2024), 175-190. <https://doi.org/10.25130/Lang.8.11.11>

Koç, Nesrin. *Representation of British Muslim Identities in Leila Aboulela's Minaret and Nadeem Aslam's Maps for Lost Lovers*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Laheg, Inas. "Poetics of Homeliness in Leila Aboulela's The Translator". *Melius: Journal of Narrative and Language Studies* 4 (2025), 1-8.

Mann, Thomas. *Buddenbrooklar: Bir Ailenin Çöküşü*. çev. Kasım Eğit - Yedigâr Eğit. İstanbul: Can Yayınları, 2019.

Nash, Geoffrey. *Writing Muslim Identity*. London: Continuum, 2012.

Open Country Mag. "Leila Aboulela Receives 2025 PEN Pinter Prize, Names Stella Gaitano as International Writer of Courage". Erişim 02 Aralık 2025. <https://opencountrymag.com/leila-aboulela-wins-2025-pen-pinter-prize-for-extraordinary-work-on-migration-and-faith/>

Pizer, John. "Goethe's 'World Literature' Paradigm and Contemporary Cultural Globalization". *Comparative Literature* 52/3 (2000), 213-227. <https://doi.org/10.1215/-52-3-213>

Said, Edward W. *Şarkiyatçılık*. çev. Berna Ülner. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

Snack. "Books interview: Leila Aboulela Speaks About Her New Novel, River Spirit, and the shared history of Sudan & Aberdeen". Erişim 30 Aralık 2025. <https://snackmag.co.uk/books-interview-leila-aboulela-speaks-about-her-new-novel-river-spirit-and-the-shared-history-of-sudan-aberdeen>

The Guardian. "The best books of 2019 – picked by the year's best writers". Erişim 30 Kasım 2025. <https://www.theguardian.com/books/2019/dec/01/best-books-2019-picked-by-years-best-writers>

Töngür, A. Nejat. *Sömürgecilik Dönemi Sonrası Romanında Müslüman Kadın*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Kitapları, 2019.

Waliaula, Ken Walibora. “Chinua Achebe and Hybrid Aesthetics”. *JULACE: Journal of University of Namibia Language Centre* 2/1 (2017), 40-50.

Wellek, René. *Edebiyat Teorisi*. çev. Ömer Faruk Huyugüzel. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019.

World Literature Today. “Writing as Spiritual Offering: A Conversation with Leila Aboulela”. Erişim 30 Kasım 2025. <https://worldliteraturetoday.org/2020/winter/writing-spiritual-offering-conversation-leila-aboulela-keija-parssinen>